

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ
ПРО ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ:
ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ ДО ПРАВА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Матеріали

науково-практичного круглого столу

15 січня 2021 року

Суми
2021

УДК: 340.137(477):336.7
319

СКЛАД ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ:

Дерев'янко Б.В., д.ю.н., професор кафедри цивільного та господарського права Криворізького ННІ Донецького юридичного інституту,
Руденко Л.Д., к.ю.н., доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки ННІ права СумДУ
Плотнікова М.В., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного, європейського права та цивільно-правових дисциплін ННІ права СумДУ
Сікорська І.М., к.н.держ.упр., доцент, голова правління Української асоціації викладачів і дослідників європейської інтеграції
Швагер О.А., асистент кафедри міжнародного, європейського права та цивільно-правових дисциплін ННІ права СумДУ

*Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 6 від 4 лютого 2021 р.)*

319 Законодавство України про фінансові послуги: питання адаптації до права Європейського Союзу: матер. Науково-практичного круглого столу (Суми, 15 січня 2021 р.). – Суми : Сумський державний університет, 2021. – 97 с.

До збірника увійшли тези доповідей та повідомлення учасників Науково-практичного круглого столу «Законодавство України про фінансові послуги: питання адаптації до права Європейського Союзу», присвяченого актуальним питанням правового регулювання ринків фінансових послуг в Україні та Європейському Союзу і проведеного в рамках реалізації освітнього проєкту «619998-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг», що реалізується за підтримки Виконавчого агентства ЄС з освіти, аудіовізуальних засобів та культури (напрям Модуль Жана Моне програми Erasmus+).

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ

<i>Горобець Н.С.</i> ОПОДАТКУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ УХИЛЕННЮ ВІД ДЕКЛАРУВАННЯ ДОХОДІВ ОТРИМАНИХ ВІД ОПЕРАЦІЙ З КРИПТОВАЛЮТОЮ.....	7
<i>Гузенко О.П.</i> ЗМІСТОВНІСТЬ НЕГАТИВНИХ ЯВИЩ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ.....	10
<i>Дубняк М.В.</i> ПРАВОВІ ПІДХОДИ ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ ЦИФРОВИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	13
<i>Корнева Т.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ НА РИНКУ КРИПТОВАЛЮТ 19	
<i>Паренте Л.М.</i> ДОСВІД КРАЇН ЄС ЩОДО САМОРЕГУЛЮВАННЯ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ.....	16
<i>Пасічник Ю.В.</i> ДОПОВНЕННЯ ФІНАНСОВИХ ЗАВДАНЬ ЕКСПОРТНО-КРЕДИТНОГО АГЕНТСТВА УКРАЇНИ.....	22
<i>Роженко О.В.</i> ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ ЯК ФАКТОРИ НЕОБХІДНОСТІ АДАПТАЦІЇ ЙОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ.....	25
<i>Семіног С.В.</i> НОВІ СТАНДАРТИ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ В УМОВАХ АДАПТАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	28
<i>Законодавство України про фінансові послуги: питання адаптації до права ЄС</i>	3

Стрельник В.В., Сілюченко В.М.
ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ
В УКРАЇНІ.....31

Устинова І.П.
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО
ЗАКОНОДАВСТВА РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОРИНКУ
ДО СВІТОВИХ ПРАКТИК.....33

**ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ
ПОСЛУГ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД**

Hlushchenko Nataliia, Steblianko Alina
CONSUMER FINANCIAL PROTECTION SERVICES:
THE EXPERIENCE OF EUROPEAN COUNTRIES37

Гресь Н.М.
ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ВІД НЕНАЛЕЖНОЇ РЕКЛАМИ
У СФЕРІ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ.....40

Давлатов Ш. Б.
ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВИКОРИСТАННЯ КОЛЕКТОРАМИ
ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ.....42

Дерев'янко Б.В.
ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ
КРЕДИТНИМИ СПІЛКАМИ.....46

Кадала В.В.
ОКРЕСЛЕННЯ ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМАТИЧНИХ АСПЕКТІВ
СУЧАСНОГО РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ.....49

Кобзєва Т. А., Міхновський Г. Ю., Куліш І.О.
ФІНАНСОВА МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ
КОНФЛІКТІВ МІЖ ФІНАНСОВИМИ УСТАНОВАМИ
ТА СПОЖИВАЧАМИ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ.....52

<i>Крижна В.М.</i> ПРАВО ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ВКЛАД ДО СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ.....	55
<i>Логачова О.Г.</i> НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИЄХ ПОСЛУГ.....	58
<i>Маланчук Т. В.</i> АДАПТАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ДО НОРМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА.....	61
<i>Мирославський С.В.</i> ПЕРЕДДОГОВІРНЕ РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ БАНКІВСЬКОЮ УСТАНОВОЮ ЯК УМОВА ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ.....	64
<i>Мовчан Р. О.</i> ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ФУНКЦІОНУВАННЮ ФІНАНСОВИХ ПІРАМІД.....	68
<i>Назаренко В.О.</i> ЗАХИСТ ПРАВ КОРИСТУВАЧІВ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ.....	71
<i>Плотнікова М.В., Швагер О.А.</i> ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ЕЛЕМЕНТІВ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	76
<i>Ромашкін С.В.</i> СТРАХОВИЙ ЗАХИСТ ВІД КОРОНАВІРУСУ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ СТРАХУВАННЯ.....	79
<i>Славко А.С.</i> ОКРЕМІ СТАНДАРТИ НАДАННЯ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	82

<i>Старинський М.В.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	86
<i>Ткаченко В.М.</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ УЧАСНИКІВ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ.....	88
<i>Якубська Д.В.</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ.....	91
ПІСЛЯМОВА.....	95

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

ОПОДАТКУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ УХИЛЕННЮ ВІД ДЕКЛАРУВАННЯ ДОХОДІВ ОТРИМАНИХ ВІД ОПЕРАЦІЙ З КРИПТОВАЛЮТОЮ

Горобець Н.С.

*доктор філософії з галузі права, викладач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки
Сумського державного університету*

Станом на 2020 рік обсяг криптовалют на світовому ринку 237 млрд. дол., що безсумнівно змушує держави звертати увагу на правове регулювання обігу криптовалюти, одним з яких є оподаткування доходів отриманих від операцій з криптовалютою [1]. Доцільність оподаткування доходів від операцій з криптовалютою вже давно підтримується науковою спільнотою. Зокрема, Volosovych S. та Baraniuk Y. переконані, що саме податковий контроль за операціями з криптовалютою сприятиме отриманню додаткових надходжень до бюджету, зниженню рівня тіньової економіки, підвищенню рівня протидії та боротьби з кіберзлочинністю та фінансування тероризму [2]. Водночас перш ніж говорити про оподаткування доходів від операцій з криптовалютою необхідно звернути увагу на законодавче визначення поняття «криптовалюта».

На сьогодні лише в Законі України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. закріплено, що інформація про криптовалюту обов'язково включається до декларації, яка щорічно подається суб'єктами визначеними вказаним нормативним актом. При цьому криптовалюта у розумінні Закону України «Про запобігання корупції» є нематеріальним активом (ст. 32) [3]. Але незважаючи на це зареєстровані у Верховній Раді України законопроекти пропонували різні поняття: «віртуальний актив» (проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні» від 14.09.2018 р.) та «криптоактив» (проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо оподаткування операцій з криптоактивами» від 15.11.2019 р.), Останній проект Закону Ук-

раїни «Про віртуальні активи» від 11.06.2020 р. пропонує під віртуальним активом розуміти особливий вид майна, який є цінністю в електронній формі, існує в системі обігу віртуальних активів, та може знаходитись у цивільному обігу (ст. 1) [4].

Аналізуючи положення законопроекту очевидно, що він залишає поза увагою механізм оподаткування доходів від операцій з криптовалютою, на відміну від попереднього законопроекту «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо оподаткування операцій з криптоактивами» від 15.11.2019 р.

Говорячи про оподаткування доходів від операцій з криптовалютою варто зазначити, що в зарубіжних державах загальноприйнятим є не оподаткування операцій з криптовалютою ПДВ. Про це й свідчить й правозастосовна практика в Україні, так як судами першої та апеляційної інстанції Харкова індивідуальну податкову консультацію за якою операції з криптовалютою (E-dinacoin) обкладаються ПДВ було визнано незаконною [5]. Однак у зарубіжних державах з доходів від операцій з криптовалютою сплачується податок. При цьому він суттєво відрізняється в різних державах.

Зокрема, у Японії обсяг податку на доходи від операції з криптовалютою може становити навіть 45% [6]; в Ізраїлі розмір податку на доходи від операцій з криптовалютою є різним для фізичних (25%) та юридичних осіб (47%) [7]; у Швейцарії прибуток від продажу криптовалюти оподатковується комплексним податком, де 7,83% – федерального податку та 1–26% – кантонального податку, та федеральним податком на приріст капіталу у розмірі близько 8%) [8] тощо.

Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо оподаткування операцій з криптоактивами» від 15.11.2019 р. також пропонував оподатковувати прибуток від операцій з криптоактивами та визначати фінансовий результат за операціями з криптоактивами окремо від такого результату за іншими видами діяльності платника. Зокрема, було передбачено, що на прибуток від операцій з криптоактивами буде нараховуватись загальна ставка податку на доходи фізичних осіб у розмірі 18%, хоча була пропозиція до кінця 2024 року ввести пільговий період та відповідно знизити на цей час ставку податку до 5% [9]. Зважаючи на те, що на дохід від операцій з криптовалютою пропонувалось нараховувати загальну ставку податку з доходів фізичних осіб, можна зробити висновок про неврахування специфіки операцій з криптовалютою. Це підтверджується також змістом податкової консультації Головного управління Державної податкової служби України у Дніпропетровській області від 14.12.2019 р. №

1689/ІПК/04-36-33-02-04 про те що у разі отримання фізичною особою, яка є резидентом, доходу від продажу криптовалюти, вона має сплатити податок на доходи фізичних осіб та військовий збір на загальних підставах [10].

Зважаючи на вищевказане вважаємо доцільним зауважити, що первинне запровадження загальної ставки податку на доходи фізичних осіб отриманих від операцій з криптовалютою може негативно вплинути на ринок криптовалюти. З метою запобігання такій ситуації вважаємо доцільним запровадити прогресивну ставку оподаткування доходів від операцій з криптовалютою, в першу чергу для того щоб мотивувати фізичних і юридичних осіб здійснювати такі операції легально. Не менш важливим є також звільнення від оподаткування прибутку від продажу криптовалюти отриманого іноземними суб'єктами на перехідний період з метою створення сприятливих умов для здійснення таких операцій, порівняно з державами, де ставка податку на такі доходи є високою, та зацікавлення іноземних інвесторів.

Таким чином, на сьогодні на законодавчому рівні України поняттю «криптовалюта» приділено небагато уваги, що зважаючи на обсяг капіталізації криптовалюти в Україні та світі необхідно змінювати. Крім того законодавцем не враховано специфіки операцій з криптовалютою та їх потенціалу для розвитку економіки держави, що знайшло своє відображення у підході до оподаткування доходів від операцій з криптовалютою за загальною ставкою податку на доходи фізичних осіб. Загалом не підтримуючи такий підхід пропонується передбачити оподаткування доходів від операцій з криптовалютою за прогресивною ставкою та звільнити доходи іноземних суб'єктів за результатами операцій з криптовалютою від оподаткування на перехідний період.

Література:

1. Krivoruchko S., Ponamorenko V., Nebera A. (2018) Central Bank Policy and cryptocurrencies. *Journal of Reviews on Global Economics*. DOI: 10.6000/1929-7092. 2018.07.51.
2. Volosovych, S., Baraniuk, Y. (2018) Tax control of cryptocurrency transactions in Ukraine. *Banks and Bank Systems*. DOI: 10.21511/bbs.13(2).2018.08.
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
4. Про віртуальні активи: проект Закону України від 29.09.2020 р. № 3637. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69110.
5. Судова практика у справах щодо криптовалют: проблеми та перспективи. URL: <https://polex.ua/news/sudova-praktika-k-u-spravah-shhodo-kriptovalyut-proble-mi-ta-perspektivi>.

6. Система налога на виртуальную валюту. URL: <https://www.coindeskjapan.com/31283/>.
7. Crypto Regulation in Israel – Benefit Daily. URL: <https://www.benefit-daily.com/post/crypto-regulation-in-israel#:~:text=In%20accordance%20with%20current%20Israeli,subject%20to%20capital%20gains%20tax.>
8. Реун А. Оподаткування операцій з криптовалютами. 2019. URL: <https://yur-ga-zeta.com/publications/practice/podatkova-praktika/opodatkovannya-operacij-z-kripto-valyutami-pitannya-vidpovidi.html>.
9. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.
10. Індивідуальна податкова консультація Головного управління Державної податкової служби України у Дніпропетровській області від 14.12.2019 р. № 1689/ІПК/04-36-33-02-04. URL: http://www.visnuk.com.ua/uploads/assets/files/2019/%D0%86%D0%9F%D0%9A/1689____.pdf.

ЗМІСТОВНІСТЬ НЕГАТИВНИХ ЯВИЩ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Гузенко О.П.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри ЦГП, КННІ ДЮІ МВС України*

Ринок фінансових послуг в Україні виступає одним з ключових напрямків розвитку фінансово – економічних циклів в країні. Така теза пов'язана з тим, що саме ринок фінансових послуг здатен формувати частку інвестиційних потоків для розвитку країни. Проте значний економічний та фінансовий спад розвитку провідних інституцій країни призвело до порушення циклу його функціонування. Враховуючи той факт, що за економічною сутністю ринок фінансових послуг представляє собою сукупність економічних відносин, які виникають між його учасниками при формуванні попиту і пропозиції на послуги, пов'язані зі здійсненням операцій із фінансовими активами постає питання пошуку видів негативних явищ котрі порушили зазначені відносини. Обраний напрямок дослідження є доволі актуальною та сучасною проблемою, котра підлягає вирішенню шляхом визначення змістовності негативних аспектів, які уповільнюють розвиток ринку фінансових послуг.

Чисельні наукові праці в сфері вивчення проблем ринку фінансових послуг підкреслюють доцільність осучаснення їх змістовності. Дослідження зазначеної проблеми нашло відображення у працях таких науковців як Ю. М. Коваленко [1], В. М. Шелудько [2],

Л. О. Шкварчук [3], Н. М. Внукова та С. А. Ачкасова [4], С. В. Черкасова [5], та інші. Науковці актуалізують питання фінансового ринку взагалі та ринку фінансових послуг зокрема. При цьому не дивлячись на різне спрямування окремих питань вивчення ринку фінансових послуг науковці підкреслюють актуальність піднятих питань, особливо с позиції адаптування заходів націлених на нівелювання негативних явищ в операціях надання фінансових послуг різного спрямування.

Дослідження впливу негативних явищ на розвиток ринку фінансових послуг в Україні надало змогу констатувати ряд основних чинників:

- по – перше, домінування банківського сектора над усіма іншими на фінансовому ринку, універсалізації фінансових установ, що збільшує конкуренцію й вимагає шукати нові напрями розвитку власного бізнесу;
- по – друге, незавершеність законодавчого регулювання діяльності фінансових інститутів та ринку фінансових послуг;
- по – третє, фрагментованість ринку фінансових послуг, який лише частково виконує притаманні йому функцій (мобілізації капіталу для розвитку реального сектору, ефективного розподілу фінансових ресурсів, диверсифікації інвестиційного портфелю, хеджування ризиків та інше).

Ми поділяємо думку Ж. П. Лисенко [6] стосовно того, що сучасний ринок фінансових послуг потребує комплексного дослідження, особливо з позиції основних проблем, котрі негативно впливають на виконання своїх обов'язків його учасниками: До складу найбільш актуальних проблем ринку фінансових послуг, які підлягають негайному вирішенню науковець включає:

- відсутність фінансових ресурсів для забезпечення інвестиційного попиту з боку реального сектору економіки;
- не прозорість фондового сегменту ринку фінансових послуг, адже на сьогоднішній день більшість операцій з купівлі-продажу цінних паперів відбуваються поза біржами, оскільки за таких умов неможливо забезпечити потенційних учасників ринку цінних паперів необхідною інформацією, то порушується умови чесної конкуренції;
- нерозвиненість законодавчої бази, зокрема з питань захисту прав інвесторів та емітентів, що ускладнює залучення інвестицій і вихід наших інвесторів на зарубіжні фінансові ринки;
- відсутність узгодженого законодавства та ефективних принципів регулювання і нагляду за діяльністю небанківських фінансових установ, що є однією із серйозних проблем розвитку фінансового сектору в цілому.

Проведені дослідження та огляд чисельних наукових напрацювань надали змогу визначити змістовність негативних явищ, котрі притаманні вітчизняному ринку фінансових послуг: недосконалість ефективного механізму захисту прав споживачів фінансових послуг та кредиторів; низький рівень розвитку інституційних інвесторів; обмеженість фінансових інструментів; складність процедур реструктуризації; недовіра та необізнаність роздрібного інвестора; відсутність належних пруденційних вимог та регулювання ринку небанківських фінансових послуг; недосконалість податкового законодавства; обмеження валютного законодавства тощо.

Науковці вважають, що для зниження рівня впливу негативних факторів на розвиток та функціонування ринку фінансових послуг доцільно обрати:

по – перше, удосконалення правового сегменту з позиції врахування усіх учасників процесу отримання фінансової послуги;

по – друге, законодавчого регулятора з метою усунення асиметричного розвитку серед представників фінансового посередництва з посиленням конкуренції, поміж яких створюватимуться передумови для подальшого розвитку ринку фінансових послуг;

по – третє, передбачити можливість адаптації заходів у контексті сприяння регіональній збалансованості ринку фінансових послуг.;

по – четверте, затвердити чітку концепцію інтеграції України у світовий економічний простір;

по – п'яте, адаптувати вже існуючі позитивні наукові розробки в сфері підвищення ефективності надання фінансової послуги.

Таким чином, ринок фінансових послуг є одним з механізмів забезпечення конкурентоспроможності фінансово – економічного сектора країни, оскільки він дозволяє спрямувати інвестиційні потоки у найбільш привабливі сегменти економіки і тим самим сприяти економічному зростанню. Таке твердження підкреслило доцільність та необхідність визначення змістовності чинників негативного впливу на розвиток та функціонування ринку фінансових послуг. При цьому слід не лише знижувати рівень впливу негативних чинників, а й одночасно розробляти та впроваджувати пакет заходів націлених на підвищення ефективності фінансової послуги, особливо в умовах підвищеного попиту на неї.

Література:

1. Коваленко Ю. М. Фінансовий ринок : підручник. Ірпінь : Ун-т ДФС України, 441 с.
2. Шелудько В. М. Фінансовий ринок : підручник. К. : Ліра, 2015. 535 с.
3. Шкварчук Л. О. Фінансовий ринок : навч. посіб. К. : Ліра, 2013. – 382 с.

4. Внукова Н.М., Ачкасова С.А. Ринок фінансових послуг: підручник [Електронне мультимедійне інтерактивне видання комбінованого використання]. Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. Назва з тит. екрана.

5. Черкасова С.В. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. [перевидання]. Львів: «Магнолія 2006», 2019. 496 с.

6. Лисенко Ж. П. Фінансовий ринок України – стан, тренди та напрями розвитку. *Ефективна економіка*. 2014. №6. С. 43-45.

ПРАВОВІ ПІДХОДИ ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ ЦИФРОВИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ¹

Дубняк М.В.

*кандидат юридичних наук,
старший викладач, КПІ ім. Ігоря Сікорського*

В епоху трансформації світової економіки нові джерела для економічного розвитку пов'язані із застосуванням цифрових технологій. Існує декілька факторів, які формують у споживачів інтерес до віртуальних активів, адже вони пропонують учасникам більше довіри, свободи у діях, незалежність фінансових операцій. Ці фактори обумовлені нестабільністю світової економіки, послабленням довіри до традиційних фінансових інституцій, розвитком новітніх технологій у глобалізованому світі. З одного боку, зазначені фактори посилюють інтерес споживачів до віртуальних активів, а з іншого, ставить для держав глобальний виклик щодо розроблення регуляторних підходів.

Інтерес до віртуальних активів, наприклад децентралізованої криптовалюти, є актуальним уже понад десять років. У 2012 році Європейський центральний банк (European Central Bank) опублікував звіт [1, с. 21], в якому заявив, що традиційне регулювання фінансового сектора не може бути застосовано до біткоїну (*одна із найпопулярніших криптовалют – авт*). Сам біткоїн в документі було визначено як конвертована децентралізована віртуальна валюта. Згідно з нормами Директиви ЄС 2015/849 від 20 травня 2015 року «Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів

¹ Дослідження проведено на виконання міжнародного проекту в сфері освіти «Європейська інтеграція: законодавство та Інтернет речей» у межах напрямку Жан Моне «Модуль» програми «Erasmus+» №620017-ERP-1-2020-1-UA-ERPЖМО-MODULE (спільний проект КПІ ім. Ігоря Сікорського, Еразмус+ Жан Моне Фонду та Виконавчого агентства з питань освіти, аудіовізуальної діяльності та культури за підтримки ЄС). Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

та фінансування тероризму» на операції з криптовалютою покладають ті самі зобов'язання, що і на інші фінансові сервіси в Євросоюзі. Оператори і криптовалютні біржі тепер будуть зобов'язані верифікувати користувачів і моніторити транзакції так само, як і адміністрація «традиційних» фінансових сервісів [2].

Ринок криптовалюти у світі продовжує зростати, збільшується кількість транзакцій, а розпорядники таких активів можуть розраховувати лише на технологічну захищеність операції, не маючи при цьому гарантій здійснення їх прав. Крім того, правове регулювання не сприяє розвитку ринку цифрових активів, а спрямоване на відповідність нормативно-правовим актам, щодо протидії відмивання коштів.

Мета даної публікації — порівняти підходи до правового визначення статусу цифрових активів в Україні.

Криптовалюта — це специфічний платіжний інструмент, емісія і обіг якого здійснюється шляхом використання багатоступеневої системи математичних розрахунків та криптографічних методів захисту інформації, що забезпечують її безпеку та конфіденційність персональних даних.

До переваг криптовалюти, як повноцінного платіжного інструменту, можна віднести:

- 1) високий рівень безпеки — забезпечується криптографічними методами захисту;
- 2) високий рівень децентралізації проведення транзакцій — обслуговування системи покладено на самих її учасників, поєднаних єдиною піринговою мережею, що інтегрує обчислювальні потужності учасників для проведення транзакцій, за відсутності центрального або координуючого сервера;
- 3) відкритість системи дозволяє на рівних правах залучатись до процесу майнінгу (*видобутку криптовалюти — авт.*) за умов наявності діючого обчислювального обладнання;
- 4) деперсоніфікація учасників: технологія дозволяє відслідкувати ланцюг операцій, однак унеможлиблює ідентифікацію власників гаманці (*тобто забезпечується анонімність транзакцій, та осіб, які їх здійснюють — авт.*)
- 5) усунення проблем інфляції: загальна кількість монет, що може бути видобута, обмежена математично [3, с. 79].

Існує декілька підходів до співвідношення криптовалюти з правовими режимами об'єктів, які мають правове регулювання.

Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 99 Конституції України, грошовою одиницею України є гривня. Законом передбачено, що гривня як грошова одиниця України (національна валюта) — це єдиний законний

платіжний засіб в Україні, що приймається усіма фізичними та юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території України для проведення переказів [4].

Електронні гроші – це одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, та є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі. Випуск електронних грошей може здійснювати виключно банк [4].

Фінансові послуги визначаються як операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власним коштом чи за кошти цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, завдяки залученням від інших осіб фінансовим активам, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Фінансові активи – це кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів [5].

Отже, враховуючи властивості криптовалюти, її однозначно неможна віднести ні до засобу платежу, ні до валютної цінності, ні до електронних грошових коштів, ні до фінансових послуг, ні до фінансового активу.

Існує думка, що правове регулювання криптовалюти в Україні, як засобу платежу чи валютної цінності, в умовах слабкої національної валюти призведе до збільшення інфляційних процесів у державі, здешевлення національної валюти сприятиме легкому обходу валютного законодавства, зокрема, валютних обмежень щодо виведення валюти та цінностей закордон [6].

На противагу цьому відзначимо, що в Україні ринок віртуальних активів є фактично сформованим та існує протягом приблизно п'яти років, але знаходиться повністю поза межами правового поля держави. Учасники ринку віртуальних активів повинні отримати можливість користуватися банківськими послугами, сплачувати податки з отриманих доходів і отримувати юридичний захист в судах при порушенні їх прав. Також важливим завданням є забезпечення захисту українських інвесторів при здійсненні інвестицій на ринку віртуальних активів [7].

ВИСНОВОК: Можливо помилково сприймати технологію розподіленого реєстру для зберігання записів транзакцій щодо криптовалюти як вид платіжної системи, а токен — як фінансовий інструмент. У проекті Закону України "Про токенизовані активи та криптоактиви (№ 4328 від 05.11.2020) пропонується визначити особисті немайнові та майнові відносини у сфері віртуальних активів, що виникають, змінюються та припиняються у разі здійснення правочину в системі

обліку цифрових даних. За текстом цього законопроекту пропонується прирівняти криптоактиви до майна і майнових прав у цифровому вигляді [8]. Зрозуміло, що подібні пропозиції правового регулювання однозначно не вирішують вищезазначених проблем формування правового режиму для віртуальних активів, та криптовалюти зокрема. Адже, закріплений в Цивільному Кодексі України правовий режим майна і майнових прав не враховує особливих властивостей цифрового активу, тому поширення на цифровий актив цих режимів є недостатньо обґрунтованою пропозицією.

Література:

1. European Central Bank: Virtual currency schemes. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>
2. Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A32015L0849>
3. Лапко О. О., Солосіч О. С. Технологія блокчейн: поняття, сфери застосування та вплив на підприємницький сектор. Бізнес Інформ. 2019. №6. С. 77–82.
4. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України № 2346-III, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text>
5. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг №2664-III, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>
6. Наконечний С. Криптовалюти в Україні. Проблеми та перспективи правового регулювання. Юридична Газета, № 46 (596) URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/kriptovalyuti-v-ukrayini-.html>
7. Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про віртуальні активи" URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69110
8. Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про токенизовані активи та криптоактиви" URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70353

ДОСВІД КРАЇН ЄС ЩОДО САМОРЕГУЛЮВАННЯ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Паренте Л.М.

Хмельницький університет управління та права

У країнах ЄС саморегулювання на ринку фінансових послуг як на національному, так і наднаціональному рівнях функціонує тривалий

період, тому вивчення такого досвіду є доцільним у контексті визначення шляхів удосконалення національного законодавства відповідно до вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Саморегулювання на ринку фінансових послуг регулюється як на рівні законодавства окремих держав, так і на рівні первинного та вторинного права ЄС (на рівні Директив та Регламентів).

В цілому саморегулювання у праві ЄС розглядається як діяльність компаній щодо розробки правил та принципів підприємницької діяльності та забезпечення застосування цих правил та принципів за допомогою власної системи санкцій [1].

Аналіз низки директив ЄС вказує на наступні сфери фінансових послуг з наявним саморегулювним механізмом: недобросовісна комерційна практика щодо споживачів на внутрішньому ринку, реклама фінансових послуг, електронна комерція, надання послуг Інтернету.

Саморегулювання у фінансовому секторі будується на підставі наступних складових: ефективність, незалежність, повнота і фінансування.

Основними актами права ЄС щодо саморегулювання на ринку фінансових послуг є Директива Європейського Парламенту і Ради 2005/29/ЄС від 11 травня 2005 року про недобросовісну комерційну практику щодо споживачів на внутрішньому ринку; Директива Європейського Парламенту та Ради 2000/31/ЄС від 8 червня 2000 року про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема електронної комерції, на внутрішньому ринку; Директива Європейського Парламенту та Ради Європи 2006/114/ЄС від 12 грудня 2006 р. про введення в оману та порівняльну рекламу; Директива 2015/849/ЄС від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму.

Директивами впроваджується розробка кодексів поведінки підприємців з нормами професійної етики. Контроль за додержанням таких кодексів поведінки повинні здійснювати саморегульовані організації поза судовими та адміністративними процедурами. Під «кодексом поведінки» розуміють домовленість або звід правил, які не передбачені законом, правовими нормами або адміністративними положеннями держави-члена, що визначають поведінку продавців, які зобов'язалися дотримуватися положень, встановлених у ньому, відносно одного або декількох видів комерційної діяльності або бізнес-сектору [2]. Крім того, дозволяється надання делегованих наглядових та контрольних повноважень саморегульованим організаціям та повноважень щодо вирішення спорів зі споживачами.

Такі ж повноваження мають саморегульовані організації у сфері рекламної діяльності.

Слід зазначити, що звернення споживачів фінансових послуг до саморегульованих організацій є додатковим заходом до судових або адміністративних процедур [3].

Проведене дослідження вказує на наступні особливості саморегулювання на ринку фінансових послуг: така форма регуляторної діяльності є додатковою разом з державним регулюванням, співрегулюванням; саморегулювання є ініціативною діяльністю фінансових посередників для розробки спільних етичних засад надання фінансових послуг; наявність саморегулювних механізмів позитивно впливає на формування довіри споживачів до фінансових установ, забезпечення сталого економічного зростання; саморегулювання забезпечує гнучкий та ефективний механізм альтернативного вирішення спорів між споживачами фінансових послуг та фінансовими установами. На наднаціональному рівні ЄС закріплено основоположні принципи побудову саморегулювальної системи на ринку фінансових послуг, проте модель саморегулювання визначається кожною країною ЄС окремо, враховуючи особливості історичного розвитку, моделі регулювання ринку фінансових послуг. Україна також потребує побудови власної системи саморегулювання на ринку фінансових послуг з врахуванням вимог первинних та вторинних актів ЄС.

Література:

1. Industry self-regulation: role and use in supporting consumer interests // URL:

[http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=DSTI/CP\(2014\)4/FINAL&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=DSTI/CP(2014)4/FINAL&docLanguage=En)

2. Директива Європейського Парламенту і Ради 2005/29/ЄС від 11 травня 2005 року про недобросовісну комерційну практику щодо споживачів на внутрішньому ринку («Директива про недобросовісну комерційну практику»). URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_b43

3. Директива Європейського Парламенту та Ради 2006/114/ЄС від 12 грудня 2006 р. про введення в оману та порівняльну рекламу (кодифікована версія). Офіційний вісник Європейського Союзу L 376/21 від 27 грудня 2006 р. URL: old.minjust.gov.ua/file/31123

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ НА РИНКУ КРИПТОВАЛЮТ

Корнева Т.В.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та галузевих дисциплін, Навчально-наукового інституту права Національного університету водного господарства та природокористування

Світова економічна криза, спричинена пандемією, в більшій чи меншій мірі позначилась на всіх сферах бізнесу та викликала кризу державної довіри, що потребує негайних дій щодо відновлення довіри з боку громадян. Новітні технології у всіх сферах суспільного життя набувають все більшого поширення через суттєву зручність для споживачів, зокрема й фінансових послуг в режимі он-лайн. Ті клієнти, які раніше зосереджувались лише на оф-лайн, поступово почали переходити в он-лайн. Відповідно, з переходом клієнтів в он-лайн дещо змінюється сам алгоритм надання послуг, отже розширюються і механізми захисту прав споживачів. З загальних тенденцій — активніший розвиток ІТ-продуктів та впровадження цифрових рішень. Пандемія показала необхідність діджиталізації тих процесів, з якими раніше могли зволікати.

Для бізнесу як і для громадян, великою мірою, спільним та ключовим у будь-який кризовий період є падіння і не прогнозованість. Зараз спостерігається тенденція до накопичення та збереження фінансових ресурсів. До кризи замовники намагалися жити «з коліс»: приїхали, товар день полежав і відправлявся до покупця. Після весняного жорсткого карантину багато компаній почали формувати товарні запаси на декілька місяців вперед — на випадок чергового локдауну, проте прогнози на 2021 рік свідчать, що попит на товари не збільшиться, як і купівельна спроможність населення. Всі дуже обережно зараз ставляться до своїх заощаджень. Ця тенденція збережеться і у 2021, адже передумов для покращення ситуації поки немає.

Традиційно кризи практично завжди негативно позначаються на курсі національної валюти, економічній ситуації загалом. Отже, за умов нестабільності світової економіки, зміни настроїв суспільства, недовіри до фінансових установ, зростає інтерес до автономних інноваційних фінансових систем. Мова йде про криптовалюти, які були створені для виключення зовнішнього регулятора з процесу здійс-

нення електронних платежів. Для функціонування і захисту цифрових грошей використовуються криптографічні методи, при цьому інформація про транзакції не шифрується і завжди доступна у відкритому вигляді.

У науковій літературі України проблемні питання існування криптовалюти висвітлювали А. Реун, Г. Пилипенко, В. Костюченко, І. Самоходський. Проте фінансово-правова сутність та правовий статусу криптовалют залишилися практично не розглянутими.

Незважаючи на відсутність криптовалюти *de jure*, вона присутня в Україні *de facto*: потужна криптовалютна спільнота, великі бізнес-гравці криптосвіту з українськими коренями. Наприклад, громадська організація Bitcoin Foundation Ukraine була створена у 2014 р., за даними якої Україна входить до топ-країн з користувачами криптовалют.

У 2020 році був підписаний Меморандум, в якому UVCA разом з Мінцифрою та компанією Nascap зобов'язалися досліджувати ринок віртуальних активів в Україні, що сприятиме:

- аналізу динаміки функціонування сфери віртуальних активів та окремих аспектів обігу криптовалют;
- загальному огляду галузі, зокрема кількості компаній-емітентів токенів в Україні;
- виявленню та формуванню необхідних умов для якісного розвитку сфери віртуальних активів;
- залученню зовнішніх інвестицій та впровадженню новітніх технологій у країні.

Оскільки основне призначення правового регулювання – опис реальних суспільних відносин, які виникають в суспільстві, існує нагальна потреба створення правової основи для регулювання обігу криптовалют в Україні.

В країнах ЄС підхід до правового статусу криптовалют значно різниться – одні країни визнали доцільність їх використання та працюють над формуванням правової бази, яка б закріпила правовий статус віртуальних валют (як електронних грошей, як обмінних коштів, як специфічного виду валют тощо), а інші країни – відторгають криптовалюту та забороняють їх обіг. Незважаючи на успішні спроби врегулювати діяльність суб'єктів у сфері обігу криптовалюти, європейські регулятори досі не уніфікували своє ставлення щодо фінансово-правової природи криптовалют.

Замість терміну «криптовалюта» європейськими регуляторами часто використовується термін «віртуальна валюта». При цьому вона розглядається в

тому числі і як засіб платежу. Зокрема, про це свідчить пропозиція Єврокомісії щодо встановлення додаткового регулювання для криптовалютних бірж і провайдерів криптовалютних гарантів шляхом прийняття окремої директиви.

Реально використання криптовалюти та ставлення кожної країни-члена ЄС визначено окремо, проте потрібно зазначити, що такі цифрові активи займають все більший простір. В багатьох країнах Європи (Іспанії, Португалії, Швейцарії тощо) легально існують Bitcoin-банкомати (биткоїномати) – банкомати, в яких можна обміняти BTC на фіатні гроші [1, с. 1]. В Нідерландах нормативно закріплено правовий статус криптовалют як електронних грошей [2, с. 4]. В Німеччині в 2013 році Федеральне управління фінансового контролю (нім. Federal Financial Supervisory Authority) визначило криптовалюту як «приватні кошти», які можуть використовуватися в якості оплати і замінювати традиційну валюту в цивільно-правових договорах [3, с. 17]. Так, Міністерство фінансів прийняло рішення про визнання криптовалюти біткоїн офіційним засобом розрахунку. При цьому, в комерційних цілях діяльність з зазначеною криптовалютою потребує на отримання спеціального дозволу, такі організації стають підконтрольними Федеральному управлінню з фінансового нагляду.

В Україні не вироблено загальноприйнятих підходів до розуміння змісту криптовалюти, що негативно проявляється у сфері надання фінансових послуг. Існуючі суспільні відносини потребують ґрунтовних досліджень та правового врегулювання щодо визначення природи криптовалюти.

Цифрові технології можуть бути використані не лише на благо, але й зі злочинним наміром. Так, навесні 2019 року ОЕСР у своєму звіті «Вирішення податкових проблем дигіталізації економіки» дослідила зміну податкової сфери, принципів формування доходу через цифрові інструменти, в тому числі криптовалюти.

Держава повинна поставити собі у першочергові завдання розробки та прийняття необхідних нормативно-правових актів, а також усунути перебування криптовалют у сірій зоні (зокрема, потрібно визначити їхній правовий статус, податкові та господарські нюанси). В протилежному випадку кількість неправильного розуміння правозастосовними органами технологій криптовалют буде збільшуватися. В свою чергу, це призведе до появи нових негативних прецедентів з ними, збільшенню ризиків, пов'язаних з їх використанням, що в цілому негативно відобразиться на юридичному кліматі для інвестицій в цю перспективну нішу із-за кордону.

Література:

1. Федеральная налоговая служба Швейцарии (ESTV) обрадовала всех пользователей криптовалют в этой стране: к операциям с Bitcoin в Швейцарии не будет применяться НДС (VAT). URL: <http://bits.media/news/operatsii-s-bitcoin-v-shveytsarii-ne-budut-oblagatsya-nds/> (дата звернення 09.12.2017).
2. Netherlands: Local Court Ruling on Bitcoin Transaction. URL: <http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/netherlands-local-court-ruling-on-bitcoin-transaction/> (дата звернення 09.12.2017).
3. The federal ministry of finance recognized Bitcoins as «units of account». <https://www.welt.de/finanzen/geldanlage/article119086297/Deutschland-erkennt-Bitcoin-als-privates-Geld-an.html> (дата звернення 09.12.2017).

ДОПОВНЕННЯ ФІНАНСОВИХ ЗАВДАНЬ ЕКСПОРТНО-КРЕДИТНОГО АГЕНТСТВА УКРАЇНИ

Пасічник Ю.В.

д.е.н., професор, головний науковий співробітник Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»

Експортно-кредитне агентство (ЕКА) України, яке було створено у 2018 р., незважаючи на доволі тривалий період становлення, все ще потребує окремих доповнень у відповідні нормативно-правові акти, зокрема фінансового змісту. У цьому контексті з'ясуємо окремі моделі ЕКА. Приватна компанія, що діє як агент уряду, функціонує у Франції, Німеччині, Нідерландах; як окремий підрозділ уряду діє у Великій Британії та Швейцарії; у формі державного підприємства, що підпорядковується уряду організована робота у Канаді, Японії, США, Туреччині, Австралії; віртуальна форма, де уряд приймає рішення без створення інституцій реалізується у Новій Зеландії [1, с. 9].

Подані моделі є свідченням багатоваріантності підходів щодо кредитування та страхування експортних поставок. В Україні, згідно Постанови Кабінету Міністрів України, ЕКА утворено у формі приватного акціонерного товариства [2]. Зазначимо, що в різних країнах завдання подібних органів є різноманітними, зокрема у Німеччині це коротко- та середньострокове страхування експортних кредитів; страхування кредитів постачальника та покупця та надання їм гарантій; видача гарантій/емісія облігацій; страхування факторингу; страхування кредиту придбання; страхування експорту лізингу; страхування інвестицій; спеціальне проектне фінансування; гарантії експортних кредитів; інвестиційні гарантії; незв'язані кредитні гарантії; консультації, а в Іспанії – страхування експортних кредитів коротко- та середньострокових; перед- та постекспортні кредити; покриття комерційних та

некомерційних ризиків; кредит покупцю; кредит експортеру; страхування компенсаційних угод; страхування банківських платіжних гарантій; факторинг/форфейтинг; страхування відкритого підтвердження акредитиву; позики з правом вимоги другої черги; пряме фінансування; фінансова підтримка експорту іспанських послуг [1, с.11-13]. Отже, якщо в Німеччині у діяльності ЕКА превалює страховий сегмент, то в Іспанії додатково надаються кредитні ресурси.

В Україні, згідно згаданої Постанови Кабінету Міністрів України та затвердженого Статуту ЕКА, предметом діяльності товариства є: страхування та перестраховування; надання сек'юритизаційних гарантій банкам-кредиторам для забезпечення відшкодування отриманих ними коштів рефінансування експортних кредитів, застрахованих товариством; тендерних гарантій (гарантій виконання зобов'язань українськими експортерами під час участі в міжнародних тендерах); участь у виконанні програм часткової компенсації відсоткової ставки за експортними кредитами; консультаційна діяльність та інші види діяльності, які передбачені законодавством та не суперечать меті діяльності товариства. Отже, згідно Статуту ЕКА України надає як страхові так і кредитні послуги, зокрема у 2021 р. окрім страхових надавались консультаційні, зокрема здійснювався експортно-фінансовий консалтинг, виконувались аналіз платоспроможності контрагента та дослідження [3].

Принагідно варто зазначити, що повністю передбачені повноваження ЕКА ще не виконувало за різних обставин. Зазначимо, що ст. 4. «Мета та основні завдання ЕКА» закону України, що регулює розвиток експорту, передбачено співпрацю з міжнародними та іноземними фінансовими організаціями, в тому числі для акумуляції міжнародної фінансової допомоги, для забезпечення зростання експорту та економіки України [4]. Порівнюючи завдання ЕКА України, зокрема фінансові, які передбачено діючими нормативно-правовими актами із завданнями відповідних структур у Німеччині та Іспанії, зробимо висновок, що у згаданих країнах функціонують доволі фінансово спроможні експортери, тому завдання ЕКА передбачають лише ті послуги, які є актуальними для цих експортерів. Дещо інша ситуація в Україні, де вітчизняні експортери не мають розширеного доступу до ринків ЄС, втрачено значні сектори ринку Росії, а також не всі експортери достатньо фінансово спроможні, тому є доцільність розширення фінансових повноважень ЕКА із відповідним внесенням змін у нормативно-правові акти.

У цьому контексті звернемося до досвіду певних країн. Аналізуючи досвід країн із середнім рівнем економічного розвитку, зокрема по експортному потенціалу, використаємо досвід Узбекистану, де

експортний потенціал оцінюється у 2021 р у \$17 млрд. Постановою Кабінету Міністрів Республіки Узбекистан від 31.12.2020 р. передбачено фінансове сприяння експортерам, яке буде надавати Агентство просування експорту при Міністерстві інвестицій і зовнішньої торгівлі, зокрема компенсація витрат, із визначенням конкретних обсягів: у сфері впровадження стандартів і отримання сертифікатів відповідності – 100%, але не більше \$ 20 тис за впровадження одного міжнародного стандарту; у сфері проведення презентацій з просування місцевої продукції та брендів на зарубіжні ринки – 100%, але не більше \$ 20 тис в календарний рік для одного експортера; в сфері участі в міжнародних тендерах і конкурсах –100%; реєстрація вітчизняної продукції і торгових знаків в зарубіжних уповноважених органах – 100%, але не більше \$ 10 тис на одного експортера; в сфері організації бізнес-семінарів, торгових місій із залученням фахівців місцевих і зарубіжних компаній на території Узбекистану та зарубіжних країнах –100% від витрат; у сфері участі у виставкових заходах – 100% без обмежень суми згідно витрат; відправка для ознайомлення зразків продукції в зарубіжні торгові дома в тому числі допомога в пошуку покупців, за допомогою дипломатичних представництв Узбекистану за кордоном – 100%, але не більше \$ 2 тис на календарний рік для одного експортера [5].

Отже, ці напрями фінансової підтримки можуть бути використані і в Україні. Принагідно зауважимо, що тепер склалась доволі розгалужена схема підтримки вітчизняних експортерів. Так, у структурі Кабінету Міністрів України функціонують: Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державна служба експортного контролю України; створено відповідні підрозділи по експорту у всіх міністерствах економічного профілю; за державної підтримки функціонує ЕКА, надають професійну підтримку громадські організації, зокрема Українська асоціація аграрного експорту і окрім них при підприємствах – експортерах також у наявності підрозділи експортного спрямування.

Враховуючи значний експортний потенціал Україні, беручи до уваги що згідно статистичних даних зовнішньоторгівельний оборот товарів і послуг України у 2019 р. склав \$ 131,8 млрд, проте із негативним сальдо \$ 3,7 млрд [6], є доцільним внесення доповнень фінансового змісту у нормативно-правові акти щодо діяльності ЕКА із покладанням додаткових завдань по координації фінансової, зокрема державної підтримки експортерів та забезпечити коштами із Державного бюджету України на виконання завдань на прикладі Узбекистану.

Література:

1. Моделі функціонування експортно-кредитного агентства. Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України, 2017. 19 с.

2. Питання утворення Експортно-кредитного агентства. Постанова Кабінету Міністрів України від 07 лютого 2018 р. № 65.

3. Приватне акціонерне товариство ЕКА України. Офіційний сайт. URL: https://www.eca.gov.ua/wp-content/uploads/2019/10/prezentacziya_eka.pdf (дата звернення: 04.01.2021).

4. Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту. Закон України (Відомості ВВР), 2017, № 4, ст.43)

5. Узбекистан усиливает поддержку экспортеров: что компенсирует государство. EastFruit. 9 января 2021. URL:

<https://east-fruit.com/novosti/uzbekistan-usilivaet-podderzhku-eksporterov-chto-kompensiruet-gosudarstvo/?fbclid=IwAR2xMzU6VfPg8RS3HeA2mBkhRJeP39Jb1teIez8eBUoujccqX8PcVOpKdBo> (дата обращения; 10.01.2021).

6. Довідка «Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2019 році». Мінекономіки. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=30d3074d-6882-4aac-bc4f-f4af8a30b221&title=DovidkazovnishniaTorgivliaUkrainiTovaramiTaPoslugamiU2019-Rotsi> (дата звернення: 4.01.2021).

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ ЯК ФАКТОРИ НЕОБХІДНОСТІ АДАПТАЦІЇ ЙОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Роженко О.В.

*к.е.н., Криворізький навчально-науковий інститут
ДЮІ МВС України*

Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року, згідно з [1], передбачають завдання майбутнього розвитку сучасної України, в яких зазначено орієнтири, що адаптовані для України на період до 2030 року, які затверджено Указом Президента України. Завдання та індикатори, їх цільові значення, зокрема, що вказано у зазначеному документі, зіставлені з глобальними завданнями цілей стратегічного розвитку, із національними завданнями. Інформаційне забезпечення моніторингу досягнення цілей сталого розвитку України на період до 2030 року формують вектори руху, пріоритети й критерії окремих соціально-економічних, організаційних, політико-правових процесів в

суспільстві. Турбодинамічні умови реалізації вказаних процесів формує безліч можливостей і обмежень для відповідних суб'єктів. Саме страхування виступає інструментом правового регулювання, управління та менеджменту, з урахуванням необхідності їх адаптації до європейських стандартів.

Перелік актів законодавства України та *acquis* Європейського Союзу у пріоритетних сферах адаптації, що наведено у Додатку до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, згідно з [2], включає Перелік ініціатив ЄС щодо розвитку права ЄС, в якому міститься Пропозиція щодо прийняття Директиви Європейського Парламенту та Ради стосовно внесення змін в Директиви Ради: 78/660/ЄЕС, 83/349/ЄЕС та 91/674/ЄЕС, що стосуються річної бухгалтерської звітності та консолідованих звітів деяких типів компаній та страхових компаній. Практичний аспект правового регулювання страхового ринку в Європейському союзі, частково, розкриває Директива Ради 91/674/ЄЕС від 19 грудня 1991 року щодо річних звітів та зведених звітів підприємств страхування (ОВ L 374, 31.12.91 С. 7). В частині забезпечення принципів соціального забезпечення, має місце Директива Ради 89/105/ЄЕС від 21 грудня 1988 року стосовно прозорості заходів, що регулюють ціни на лікарські засоби, призначені для споживання людьми, та їх включення до сфери дії національних систем страхування (ОВ L 040 11.02.89 С. 8). Положення, що застосовуються до працівників-мігрантів включають Рішення N 136 від 1 липня 1987 року стосовно тлумачення статті 45 (1) до (3) Регламенту Ради (ЄЕС) N 1408/71 з метою врахування страхових періодів, передбачених законодавствами держав-членів для придбання, утримання та відновлення права на пільги (ОВ С 064 09.03.88 С. 7).

«На рівні вторинного законодавства Європейського Союзу у сфері страхування основні вимоги для ведення страхової діяльності висуваються при започаткуванні, веденні та припиненні ведення страхової діяльності, при оформленні певного з видів страхування та при поданні звітності або під час додаткового нагляду» [2].

Також у [2] у розділі IV. Страхування здійснено відповідний опис вторинного законодавства та відповідний Перелік ініціатив ЄС щодо розвитку права ЄС тощо.

«Системні проблеми на ринку страхування в Україні спричинені перш за все неналежним правовим регулюванням, а також недосконалою регуляторною політикою та браком належного нагляду за її реалізацією. Тож розбудова стійкого та надійного ринку страхових послуг потребує значних зусиль як від регулятора, так і від учасників ринку страхування» [3].

Дослідження обсягів страхових премій у країнах Європи у 2018 році у млн. дол. США, що наведені в таблиці 1 демонструють напрочуд низький відсоток України в загальній сумі світової премії, в порівнянні з іншими країнами Європи, що демонструє необхідність адаптації правового регулювання ринку страхових послуг в Україні до європейських стандартів.

Таблиця 1 – Обсяг страхових премій у країнах Європи у 2018 році, млн. дол. США

	Держава	Премії за страхування життя	Премії за інші види страхування ніж страхування життя	Всього премій		
				Сума	Відсоток змін з попереднього року	Відсоток від загальної суми світової премії
1	Англія	235,501	101,009	336,510	5,2	6,48
2	Франція	165,075	92,888	257,963	5,6	4,97
3	Німеччина	96,439	145,046	241,485	6,3	4,65
4	Італія	125,341	44,933	170,273	6,9	3,28
5	Польща	12,203	4,371	16,574		0,32
6	Україна	1,629	0,145	1,774		0,03

Складено автором, згідно з [5; 6]

Таким чином, тенденції розвитку вітчизняного ринку страхових послуг демонструють необхідність адаптації його правового регулювання до європейських стандартів. Відповідні ініціативи мають місце в законодавстві України. Окрім цього змінено регуляторну модель щодо функціонування ринку страхових послуг в Україні, яка передбачає, зокрема, адаптацію його до європейських стандартів.

Література:

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
2. Перелік актів законодавства України та acquis Європейського Союзу у пріоритетних сферах адаптації. Додаток до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Затверджено Законом України від 18 березня 2004 року N 1629-IV (1629-15). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629%D0%B1-15?find=1&text=%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85#Text>
3. Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні. Біла книга. Національний банк України. Київ Квітень 2020. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4

4. Роженко О.В. Правове регулювання страхування інвестицій. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 2 (71). С. 89-96.

5. 2020 Insurance Fact Book. International Insurance Institute. URL: https://www.iii.org/sites/default/files/docs/pdf/insurance_factbook_2020.pdf

6. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-ryнку-Ukrainy.html>

НОВІ СТАНДАРТИ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ В УМОВАХ АДАПТАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Семенюк С.В.

*кандидат юридичних наук,
науковий співробітник Науково – дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України*

За останні роки в Україні набули значного розвитку небанківські фінансові установи (надалі – НФУ), що призвело до необхідності контролю за їх діяльністю як з боку кількісних так і з боку якісних наданих послуг, а також оцінки рівня добросовісної конкуренції паралельного банківського сектору.

Закон України «Про валюту і валютні операції» визначає НФУ як фінансові установи, крім банку [1]. Деякі науковці окреслюють НФУ як фінансове посередництво.

Фінансове посередництво небанківського сектору складається з багатьох інституцій, до яких належать страхові компанії, лізингові компанії, фінансові компанії, кредитні спілки, ломбарди, інвестиційні фонди, довірчі товариства, установи накопичувального пенсійного забезпечення та інші юридичні особи, які здійснюють надання фінансових послуг.

За даними НБУ, станом на 31 грудня 2020 року в Україні 2065 учасників ринків небанківських фінансових послуг, з них: 65 страхових брокерів та 20 лайфових (страхування життя) страховиків; 302 ломбардів, 322 кредитних спілок, 146 лізингових компаній, 1020 (було 1025) фінансових компаній.

Отже, найбільша кількість з числа НФУ – це фінансові компанії, які поступово набувають розвитку в країні. У зв'язку з використанням у статті понять «фінансова установа» та «фінансова компанія», вважаємо за доцільне провести їх дефініціювання.

Відповідно до ч.1 ст.1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» – фінансова установа – це юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку [4].

Положення «Про Державний реєстр фінансових установ» визначає фінансову компанію як фінансову установу, яка надає фінансові послуги, державне регулювання яких відповідно до законодавства віднесено до компетенції НБУ, та яка не є страховиком, фінансовою установою, яка надає послуги з накопичувального пенсійного забезпечення, фінансовою установою – юридичною особою публічного права, а також кредитною установою, у тому числі кредитною спілкою та ломбардом [2].

Таким чином, фінансова компанія – це кредитний посередник, який надає конкретні фінансові послуги відповідно до отриманої нею ліцензії на провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг, таких як факторинг, надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту; надання гарантій тощо та здійснює інші фінансові операції, а також внесена до Державного реєстру фінансових установ в установленому законом порядку.

Виходячи з наявності такої значної інституційної складової фінансової системи небанківського сектору, особливого значення набуває її модернізація як відповідно до вимог міжнародної практики в цілому так і Європейського союзу зокрема.

З прийняттям у 2020 році Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» розпочався новий етап реформи небанківського ринку фінансових послуг, який спрямований на подальшу модернізацію небанківського сектору відповідно до міжнародних стандартів, створення прозорих та сприятливих умов діяльності фінансових установ, впровадження цілісної системи регулювання та нагляду щодо ринку фінансових послуг, належного захисту прав споживачів фінансових послуг.

Розглянемо конкретні зміни, які відбулись щодо діяльності фінансових компаній в умовах адаптації до європейського законодавства.

Перш за все, на законодавчому рівні змінено регулятора ринку фінансових послуг. Так, відповідно до п.1 ч.1 Постанови Правління Національного Банку України (надалі – НБУ) від 25.06.2020 року за № 83 «Про забезпечення здійснення повноважень та виконання фу-

нкцій з державного регулювання та нагляду у сфері ринків фінансових послуг з питань ліцензування та реєстрації» з 01 липня 2020 року НБУ забезпечує здійснення повноважень та виконання функцій Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, з державного регулювання та нагляду у сфері ринків фінансових послуг з питань ліцензування діяльності з надання фінансових послуг та ведення державних реєстрів фінансових установ і реєстрів осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, а також реєстрації осіб, що надають посередницькі послуги на ринках фінансових послуг, передбачені нормативно-правовими актами Нацкомфінпослуг, Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [3].

По-друге, змінено умови, порядок та форми подання звітності НФУ за вимогами, встановленими НБУ.

Крім того, Положенням «Про здійснення установами фінансового моніторингу», прийнятим 28.07.2020 за № 107 Постановою Правління НБУ, встановлені загальні вимоги НБУ щодо виконання вимог законодавства України з питань фінансового моніторингу страховими компаніями, фінансовими компаніями, ломбардами, кредитними спілками тощо, а також втратили чинність ряд нормативних актів щодо регулювання ринків фінансових послуг в Україні.

Проте, основоположні нормативні акти, такі як Закон України «Про фінансові послуги та діяльність з надання фінансових послуг» та Положення «Про вимоги до структури власності надавачів фінансових послуг» досі перебувають на етапі публічного обговорення.

Як вбачається з наведеного матеріалу, новий етап реформи небанківського ринку фінансових послуг, адаптація вітчизняного законодавства до європейських стандартів диктують необхідність внесення деталізованих змін до Закону України «Про фінансові послуги та діяльність з надання фінансових послуг», що регламентуватиме функціонування небанківських фінансових установ та прийняття Положення «Про вимоги до структури власності надавачів фінансових послуг», яке має відображати прозорість системи нового етапу реформи небанківських фінансових установ.

Література:

1. Про валюту і валютні операції [Електроний ресурс] : Закон України/ Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 30, ст.239/ Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>

2. Про Державний реєстр фінансових установ [Електроний ресурс]: Положення/ Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 11 вересня 2003 року за № 797/8118/ Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0797-03#Text>

3. Про забезпечення здійснення повноважень та виконання функцій з державного регулювання та нагляду у сфері ринків фінансових послуг з питань ліцензування та реєстрації [Електроний ресурс]: Постанова Правління НБУ від 25.06.2020 року за № 83/ Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0083500-20#Text>

4. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електроний ресурс] : Закон України/ Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 1/ Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ

Стрельник В.В.

*кандидат юридичних наук, доцент
Сумський національний аграрний університет*

Сілюченко В.М.

*студент 4-го курсу юридичного факультету
Сумський національний аграрний університет*

Розвиток комп'ютерних технологій сприяв появі нової епохи – «електронних грошей», застосування терміну «криптовалюта». Питання криптовалюти є відносно новим, законодавчо не врегульованим в нашій країні. Україна входить в ТОП-10 країн світу за кількістю користувачів Bitcoin. В Україні здійснює свою діяльність найбільше в СНД біткоїн-агентство Kupa, одним з проєктів якого є криптовалютна біржа, де функціонують також великі девелоперські та дослідницькі компанії, наприклад, Distributed Lab. Проблема законодавчого врегулювання обігу криптовалюти, правові засади функціонування подібних прогресивних ринків її збуду видається актуальною.

Ідею електронних грошей першим реалізував Девід Чом, запустивши в 1990 р. централізовану систему електронних платежів DigiCas. Криптовалюта в цьому випадку розглядалась як спосіб оплати в Інтернеті, або ж переказ електронних грошей між користувачами. Вона стала популярною й існувала вісім років, до моменту банкрутства компанії Чома.

Цифрові гроші та криптовалютні проєкти знайшли застосування в багатьох сферах людської діяльності. Першою та найбільш успішною криптовалютою вважається біткойн. Головною перевагою якої є неможливість підробки. Одна «монета» (з англ. «coin»-монета) – це набір даних, ретельно захищений від злому, копіювання за допомо-

гою різних криптографічних (шифрувальних) методів захисту. Творцем мережі Bitcoin вважається користувач одного з англомовного форуму під ніком Сатосі Накамото. Його особистість залишилася нерозкритою. Він надав світу свої концепції та розробки за нової цифрової мережі, написав код додатків для відкритого доступу, сформував принципи роботи мережі майбутньої криптовалюти.

Після успіху біткойн на ринку з'явилося безліч інших проєктів, аналогічних грошовим системам. Так, технологія блокчейн (англ. «Blockchain», «block» – блок, «chain» – ланцюг) – цифровий реєстр, в якому хронологічно та публічно враховуються всі транзакції в мережі валюти. Характерною ознакою є можливість використання незалежно від нього, модифікації для різних цілей. Кожен бажачий може зробити власний блокчейн. Саме завдяки такій технології забезпечуються основні принципи біткоїна: прозорість; анонімність; децентралізація; швидкість; захищеність; гарантія.

Досить часто криптовалюту підмінюють поняттям електронні гроші через використання їх в мережі Інтернет.

Відповідно до п. 15.1 ст. 15 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», електронні гроші – це одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі [1]. Виходячи із визначення електронні гроші мають складну правову природу і є не лише одиницею вартості, а й грошовим зобов'язанням емітента.

Випуск електронних грошей може здійснювати виключно банк, зобов'язуючись погашати випущені ним електронні гроші на вимогу користувача. Випуск електронних грошей здійснюється шляхом їх надання користувачам або комерційним агентам в обмін на готівкові або безготівкові кошти.

Користувачем електронних грошей може бути суб'єкт господарювання або фізична особа, що має право використовувати електронні гроші для здійснення оплати товарів, робіт і послуг. Суб'єкт господарювання, який приймає електронні гроші як оплату платежу за товари, роботи, послуги, має право використовувати отримані електронні гроші виключно для обміну на безготівкові кошти або повертати їх користувачам у разі повернення ними відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів» товарів, придбаних за електронні гроші [2].

Погоджуємося, що електронні гроші є, по суті, приватними грошима, що емітуються персонально за зверненням користувача (комерційного агента) відповідною банківською установою, яка власними

коштами забезпечує їхню майнову (економічну) цінність, гарантуючи їх обмін на законний засіб платежу – готівкові чи безготівкові гроші [3, с.396].

Відповідно до роз'яснення Національного банку України щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/крипто валюти» Bitcoin прирівнюється до грошового сурогату. Згідно із ст. 1 Закону України «Про Національний банк України» розцінюється як будь-які документи у вигляді грошових знаків, що відрізняються від грошової одиниці України, випущені в обіг не Національним банком України і виготовлені з метою здійснення платежів в господарському обороті, крім валютних цінностей [4].

Правова природа віртуальних грошових одиниць (криптовалюти) залишається в дискусійному полі. Визнання Україною криптовалюти як грошовий сурогат, відрізняє її від офіційних і повністю контрольованих електронних грошей. Зазначене питання без сумніву потребує вирішення.

Література:

1. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.200. 12346-III. Дата оновлення: 03.07.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text> (дата звернення 18.01.2021).

2. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991. 124-IX. Дата оновлення: 16.10.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення 18.01.2021).

3. Шимон С.І. Теорія майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 663 с.

4. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999. 679-XIV. Дата оновлення: 01.01.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення 18.01.2021).

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОРИНКУ ДО СВІТОВИХ ПРАКТИК

Устинова І.П.

кандидат юридичних наук, доцент,

Юридичний факультет

Національного авіаційного університету, м. Київ

Криптовалютний ринок, як у світі, так і в Україні є одним з ключових напрямів розвитку фінансової системи. Тому питання по контролю та регулюванню такого ринку, через контроль діяльності його учасників, є одним з базових питань забезпечення фінансової безпеки держави, який проводиться через запровадження та здійснення фінмоніторингу. Україна не є країною, яка здійснює перші ризиковані кроки. Ми часто запроваджуємо чинну світову практику та втілюємо рекомендації FATF (Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей). В частині регулювання альтернативного фінансового ринку в державі, крипто ринки країн світу по різному сприймаються й регулюються. Частина країн забороняє крипто ринок, або бере під тотальний контроль обіг крипто валют, не даючи їх ринкового розвитку. Україна, як та, що будує демократичну державу, йде шляхом поступового регулювання крипто ринку та «м'якої асиміляції» крипто валюти з чинною фінансовою системою.

Протягом 2020 року діють нововведення до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдженню зброї масового знищення» [1] та ін. Чинні зміни мають просту мету – легалізувати криптовалютий бізнес і дати можливість криптобіржам, обмінникам і іншим представникам криптоіндустрії доступ до банківської системи.

Державне регулювання обігу віртуальних активів у вигляді криптовалют та здійснення нагляду за дотриманням фінмоніторингу покладено на Міністерство цифрової трансформації. Забезпечення такого процесу ускладнюється відсутністю технічних можливостей швидкої верифікації даних клієнтів, значно ускладнює дистанційну ідентифікацію відповідних даних. Розробка правил емісії електронних грошей також є причиною ускладнення процесів фінмоніторингу та захисту прав учасників крипто ринку. Автор вважає, що такі зміни стали прогресивними та такими, що відповідають питанням забезпечення фінансової безпеки держави. Відповідно до чинної редакції названого закону та інших нормативних актів маємо:

По–перше, поняття крипто валюти як віртуальні активи, законодавчо врегульовані. Запропоновано визначення крипто валюти, як цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переводити, яке можна використовувати як засіб платежу зав матеріальні активи юридичних та фізичних осіб, а також проведення інвестиційної діяльності.

По-друге, законодавець визначає постачальників послуг, які забезпечують обіг віртуальних активів, і це є позитивним у регулю-

ванні. Це будь-яка юридична або фізична особа, що здійснює вичерпний перелік видів діяльності. До них належить: обмін віртуальних активів; переведення віртуальних активів; зберігання та/або адміністрування віртуальних активів або інструментів, як дозволяють здійснювати контроль віртуальних активів; участь та надання фінансових послуг, які пов'язані із пропозицією емітента та/або продажем віртуальних активів. Відповідно, тепер визначено, що постачальникам послуг, щодо обігу віртуальних активів є криптобіржі, пункти обміну крипто валют, компанії, що проводять ICO (Initial Coin Offering).

По третє: встановлено порогові фінансові операції та розмір вартості правочину (30 тис. грн. і більше), при якій постачальник послуг віртуальних активів повинен забезпечити проходження процедури верифікації (KYC перевірка). А в окремих випадках такий процес можуть проходити особи і з меншим розміром контракту. Така межа не вимагає звітності до державного регулятора. Але, визначено чіткі підстави обов'язковості подання спеціальних репортів, за встановленою формою, до Держфінмоніторингу, про проведення операцій, що перевищує 400 тис. грн., якщо постачальник при верифікації (KYC перевірка) має підстави вважати що:

- операції проводяться політично значущими особами (фізичними особами, які є національними, іноземними публічними діями, які виконують публічні функції в міжнародних організаціях) та членів їх сімей, та пов'язаних з такими;
- здійснюється стороною, яка зареєстрована в одній з країн санкційного списку;
- має на меті переведення коштів за кордон (в тому числі до тих, що віднесені до офшорних зон);
- такі переведення здійснюються готівковими коштами.

Автор вважає, що чинна редакція законодавства, зрозуміло торкається тієї фізичної особи, чиї активи знаходяться на рахунку у крипто обмінника або крипто біржі. Тепер ці професійні учасники фінансового ринку при невиконанні вимоги верифікації можуть заблокувати крипто рахунок таких осіб, а це вже санкційні повноваження, якими наділено недержавний орган. Фізичній особі. Інвестору крипто ринка, слід ретельніше ставитися до своїх транзакцій на біржі, будь-яка може стати підозрілою для біржі, з правом вимоги додаткової інформації по фінансовому становищу осіб. В такому разі, слід законодавцю чітко виписати вимоги, які можуть викликати таку підозру. Криптобіржа стає не самоврядним ринковим органом, а керованим державою, наділеним повноваженнями фінансового органу. Для забезпечення KYC перевірки крипто біржам слід вводити

інститут compliance officer, тобто особи, який кваліфіковано буде забезпечувати відповідність правочинів користувачами AML законодавства, така особа повинна мати профільну освіту та відповідний досвід роботи у фінансовій сфері. Такий світовий досвід є. Англія, наприклад, законодавчо закріпили вимогу наявності такої особи. Вважаємо, що це спричинить млявість крипто ринку, що не є позитивним.

На фоні зазначених питань, можна говорити, про суттєвий позитив – тепер кріптові біржі та обмінники, платформи, що збирають кошти через ICO, тепер переходять в легальну площину, вони зможуть відкривати банківські рахунки. Це величезний плюс, так як до зміни це було практично неможливо.

У бізнесовій та науковій спільнотах є різні оцінки щодо такого регулювання. Так позитивним є те, що крипто валюта стає легальним засобом платежу, а значить має певний ступінь гарантій по забезпеченню законності дій осіб, що є професійними та непрофесійними учасниками фондового ринку. Попри це, крипто валюта є специфічним продуктом і активом на фондовому ринку. Ця специфіка полягає у анонімності, і саме це дало їй такий шалений розвиток. Цей інноваційний продукт створює підвалини для формування альтернативних фінансових систем в світі. Зрозуміло, що чинні фінансові системи не забезпечують повністю демократичні процеси в країнах, але і крипто ринок має високий показник ризикованості.

Отже, нові правила фінансового моніторингу спрямовані на впровадження кращих міжнародних стандартів та практик по боротьбі та протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Такі зміни наступним кроком повинні мати реформи у податковому законодавстві, над чим Україна працює.

Література:

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдженню зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96#Text> (дата звернення 08.01.20221 р.)

2. Про прийняття за основу проекту Закону України про віртуальні активи: Постанова ВРУ від 02.12.2020 № 1031-IX. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/main?find=2&dat=00000000&user=a&text=%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96+%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8&textl=1&bool=and&org=0&typ=0&datl=0&yer=0000&mon=00&day=00&numl=2&num=&minjustl=2&minjust=\(дата звернення 08.01.20221 р.\)](https://zakon.rada.gov.ua/laws/main?find=2&dat=00000000&user=a&text=%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96+%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8&textl=1&bool=and&org=0&typ=0&datl=0&yer=0000&mon=00&day=00&numl=2&num=&minjustl=2&minjust=(дата звернення 08.01.20221 р.))

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

CONSUMER FINANCIAL PROTECTION SERVICES: THE EXPERIENCE OF EUROPEAN COUNTRIES

Hlushchenko Nataliia

*assistant lecturer of the Department of Administrative, Commercial Law
and Financial and Economic Security of the Academic and Research
Institute of Law
Sumy State University*

Steblianko Alina

*teacher trainee of the Department of Administrative, Commercial Law
and Financial and Economic Security of the Academic and
Research Institute of Law
Sumy State University*

The financial services market in Ukraine is developing dynamically due to objective circumstances. In particular, the number of consumers is growing, financial products are becoming more diverse, and integration into world markets is deepening. However, financial services consumers usually do not have sufficient knowledge about the choice of services and cannot assess the risks or their future financial obligations.

Traditional tools for consumer financial protection services that exist in Ukraine are not always effective, so in our country various institutions to support and protect consumers of these services are created and operate, but they are not effective enough. That is why there is an objective need to study the experience of other countries in the field of protection the financial services consumer rights, which, in turn, can have a positive impact on the general economic situation in Ukraine.

Thus, the approach of the European Union to an effective regime for the consumer financial protection is based on three main principles. Consumers should have access to: sufficient information to make informed decisions when purchasing financial services; non-costly mechanisms of protection against violations of the agreement on the financial services provision; financial education programs. These principles are covered by several EU Directives concerning consumer protection, namely: disclosure and advertising, sales practices, customer accounts, compensation and guarantee schemes, and competition and financial stability of service providers [1].

Instead, a common tool for consumer financial protection in European countries is the financial ombudsman, an independent person who out-of-court resolves disputes that arise between financial institutions and their clients. Such pre-trial settlement of disputes can not only effectively protect the financial services consumer rights, but also relieve the judiciary.

The activities of the financial ombudsman institution take place within a clearly defined legal field, which in general can be represented by American (British, Anglo-Saxon) or European (German, continental) legal systems, so it is logical to conclude that there are two models of financial ombudsman – German and British. [2, p. 340].

The peculiarity of the latter model is that the institution of financial ombudsman has a state form of ownership, its activities are regulated by a special law, and the state is the founder. Instead, this institution on the German model is created on the initiative of the Union of German Banks and is a private body, and the procedure is regulated by the relevant regulations of the Federal Ministry of Justice. Thus, the main difference between these models of the financial ombudsman is the status of this financial institution in different countries. Nevertheless, their common characteristics are respect for customers, the possibility of voluntary appeal to the ombudsman, a short period of consideration of the case, the lack of payment for the ombudsman services [2, p. 340]. At the same time, according to some experts, the German non-governmental system is more acceptable for Ukraine, which is less bureaucratic, less expensive, more convenient for banks and their customers and, ultimately, for the judicial system. Especially such a system of organizing the activities of the financial ombudsman is convenient for resolving disputes over small amounts, the significant number of which are in Ukraine [3].

Also excellent practices and features of the institute we study are:

- Spain's use of the state's administrative resources to reach the population and entrust the functions of financial ombudsman to public authorities (the Investor Appeals Service at the National Securities Market Commission, the Customer Relations Department at the Bank of Spain and the General Administration Office). insurance and pension funds);
- emphasis on improving the financial literacy of the population in Australia, two-tier division of the Financial Ombudsman Service into sectors and three-stage handling of appeals (the Office receives appeals, complaints are processed and settled by arbitrators, and disputes are essentially resolved by financial ombudsmen);

- minimization of administrative work in Italy, remote dispute resolution and three-tier structure of the Service within the Service for Financial and Banking Disputes, the Institute for Supervision in Private and Collective Insurance and the Banking Ombudsman [4, p. 64].

Despite the fact that each country has its own specific features of the financial ombudsman institution, we can identify the following common features of this institution, the main of which are:

- settlement of disputes between individuals and financial institutions;
- conducting, coordinating and evaluating financial education activities;
- development of policy in the field of financial services consumer protection and coordination with other responsible institutions and organizations [3].

Therefore, the creation and effective implementation the financial ombudsman institution will have positive aspects for all interested participants in the financial market. In particular, for consumer financial services – by ensuring prompt and fair consideration of their complaints, which eliminates the need to spend time and money (on legal aid, etc.). Financial institutions benefit by providing coercive measures and sanctions against unfair competitors, reducing the cost of legal support for their activities, increasing the willingness of potential customers to use the services offered and providing an independent legal assessment in case of unfounded complaint [5, p. 689-690].

Thus, the experience of European countries demonstrates the need to create an alternative institution for resolving disputes in the field of financial services such as financial ombudsman in Ukraine, which, in turn, will contribute to the development of the financial market in the country. Moreover, the functioning of the financial ombudsman institution will increase public confidence in financial institutions, reduce the burden on the judiciary, and strengthen financial discipline.

References:

1. Ментух Н., Шевчук О. Захист прав споживачів фінансових послуг: досвід України та Європейського Союзу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: юридичні науки*. 2016. Вип. 1. Т. 2. URL: <https://bit.ly/3qb8ZyR>.

2. Бритченко І. Г., Стойка В. С. Создание института финансового омбудсмена: международный опыт и перспективы для Украины. *Проблеми економіки*. 2017. № 1. С. 338–343.

3. Беззуб І. Який фінансовий омбудсмен потрібен Україні: європейський досвід. *Громадська думка про правотворення*. 2018. № 8 (152). С. 15–22.

4. Лусегенова З. С. Административная форма защиты права: новые институты административной юстиции. *Северо-Кавказский юридический вестник*. 2019. № 3. С. 62–66.

5. Дудинець Л. А., Верней О. Є. Захист прав споживачів на ринку фінансових послуг. *Гроші, фінанси, кредит*. 2017. Вип. 16. С. 688–692.

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ВІД НЕНАЛЕЖНОЇ РЕКЛАМИ У СФЕРІ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Гресь Н.М.

*Ст. викладач кафедри приватного та соціального права
Сумського національного аграрного університету*

Ринок фінансових послуг, особливо сфера надання онлайн та мікрофінансових послуг, стрімко розвивається. Фінансові установи постійно шукають нові можливості привернення уваги та взаємодії із потенційними клієнтами, використовуючи різноманітну рекламу на телебаченні, радіо, онлайн каналах, вебсайтах та соціальних мережах. Для підвищення результативності реклами фінансові установи прибігають до спеціальних маркетингових методів впливу на споживача, які містять замовчування або некоректне подання деяких умов, заклик до дій і створюють хибне уявлення про фінансові послуги.

Відповідно ст. 24 Закону України «Про рекламу» рекламою у сфері фінансових послуг визнається реклама: фінансової установи або іншої особи, яка відповідно до закону має право надавати фінансові послуги, та її діяльності; фінансових послуг, що надаються або надання яких планується фінансовими установами, іншими особами, які відповідно до закону мають право надавати фінансові послуги. Інформація у сфері фінансових послуг, яка відповідно до законодавства підлягає обов'язковому розміщенню та оприлюдненню, не вважається рекламою.

Протягом довгого часу реклама фінансових установ обіцяла "нульові" відсотки за банківськими кредитами, містила неповну інформацію про ефективні процентні ставки, приховані платежі й комісії та кінцеву вартість фінансового продукту. З метою забезпечення повної, прозорої та зрозумілої інформації про послуги для споживачів 19 січня 2020 року набув чинності Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг". Вказаним законом внесено зміни до низки законодавчих актів, зокрема, до Закону "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" та Закону "Про рекламу", якими конкретизовано вимоги до рекламування фінансових послуг.

28 листопада 2019 року Правління Національного Банку України (далі – НБУ) також прийняло Постанову №141 від "Про затвердження Положення про інформаційне забезпечення банками клієнтів щодо банківських та інших фінансових послуг" , якою закріплено вимоги до інформації, що розкривається банками про фінансові послуги на власних вебсайтах та у рекламі.

Особлива увага до реклами фінансових та особливо банківських послуг притаманна не лише Україні, практично будь-який національний закон про рекламу містить норму, регулюючу рекламу банківської діяльності.

Постанова НБУ №141 передбачає єдиний уніфікований формат інформації про споживчі кредити та депозити для громадян на вебсайті банку.

Насамперед банки зобов'язані вказувати реальну річну ставку за кредитом, наявність додаткових послуг (наприклад, страхової компанії, державного реєстратора, нотаріуса, оцінювача) та їхню вартість для клієнта, строк послуги, орієнтовну загальну вартість кредиту, періодичність погашення кредиту, попередження про можливі наслідки у випадку прострочення виплат за кредитом, умови дострокового зняття грошей із депозиту та інші.

Реклама фінансових послуг, пов'язаних із залученням коштів населення, або осіб, які надають такі послуги, дозволяється, за умови внесення інформації про особу до державного реєстру фінансових установ або державного реєстру банків та наявності відповідного дозволу, виданого згідно із законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг, або ліцензії на провадження діяльності з надання відповідної фінансової послуги. Така реклама, крім реклами на радіо, повинна містити номер за державним реєстром фінансових установ або державним реєстром банків, номер зазначеного дозволу чи ліцензії, дату видачі та найменування органу, що видав дозвіл або ліцензію.

У сфері фінансових послуг забороняється недобросовісна реклама.

якою вважається: реклама фінансових послуг без набуття особою, що їх надає, статусу фінансової установи чи без одержання нею відповідного дозволу або ліцензії, якщо законом для провадження діяльності з надання таких послуг передбачено набуття статусу фінансової установи чи одержання відповідного дозволу або ліцензії; реклама фінансових послуг, надання яких на території України заборонено законом; інша реклама у сфері фінансових послуг (у тому числі реклама фінансової послуги), яка вважається недобросовісною рекламою відповідно до Закону України "Про рекламу".

Законодавством передбачені вимоги, щодо оформлення реклами, розміру шрифту як тексту реклами так і найменування фінансової установи, яка надає фінансову послугу. Зокрема, банкам забороняється під час інформування клієнтів про умови надання банківських послуг шляхом поширення реклами надавати інформацію у спосіб, що ускладнює її візуальне сприйняття

Реклама має забезпечити повну, прозору та зрозумілу інформацію про послуги для споживачів. Останні зміни в законодавстві щодо такої реклами повинні сприяти цьому. Однак, все одно відчутний тиск на споживача, із реклами формується уявлення про легкість повернення кредитних коштів та відсутність негативних наслідків у наслідок невиконання зобов'язання.

На нашу думку, для забезпечення правового інформування та максимального захисту майнових прав споживачів, реклама послуг, пов'язаних із наданням кредитів, позик, користування ними має супроводжуватись попередженням споживача про відповідальність за своїм зобов'язанням всім належним майном. Достовірне уявлення про існуючу цивільно-правову відповідальність спонукатиме до більш уважного вивчення умов договору, особливо тих, що впливають на повну вартість фінансової послуги, сприятиме прийняттю споживачем більш виваженого рішення при оформленні договору, достовірній рекламі фінансових продуктів та підвищенню правової грамотності споживачів фінансових послуг.

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВИКОРИСТАННЯ КОЛЕКТОРАМИ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Давлатов Ш. Б.

к. ю. н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів

Актуальність дослідження. Технологічний прогрес створює все ширше коло потреб та можливості для збору та обробки персональних даних. У зв'язку з цим захист персональних даних стає одним із актуальних завдань української держави. Протягом останнього часу громадян України турбує діяльність так званих колекторських фірм. Зацікавлення викликає законність роботи подібних підприємств. Їх масова поява пов'язана з тим, що в умовах фінансової кризи люди – громадяни України, які залишилися без зарплати або інших доходів, втратили й можливості вчасно повертати кредити.

Колекторські фірми – компанії, які за певну винагороду займаються поверненням боргів. Банки, які не бажають самостійно вирішувати проблеми неплатежів, звертаються за допомогою до таких компаній.

Аналіз послуг, що пропонуються вітчизняними колекторськими компаніями, поділено на три основних напрямки: 1) soft collection – листи, телефонні розмови та SMS-повідомлення, в яких колектори роз'яснюють позичальнику необхідність сплати боргу та наслідки його несплати; 2) hard collection – безпосереднє спілкування з позичальником, шляхом переслідування, періодичних зустрічей, листів, що супроводжуються погрозами розповсюдження інформації про наявність в позичальника боргу в банку у ЗМІ; 3) legal collection – звернення із позовами до суду та безпосереднє ведення справи по стягненню боргу у суді.

Основними проблемами, пов'язаними з використанням колекторами персональних даних, з якими стикаються громадяни є дві ситуації: 1) колектори телефонують боржнику з погрозами; 2) колектори контактують із родичами чи сусідами боржника, які не мають жодного стосунку до кредиту; 3) колектори турбують особу, яка не є боржником, як і її близькі та знайомі.

Виникає питання, чи законно діють колектори та як захистити себе у випадку погроз чи нав'язливих дзвінків? Слід зазначити, що законодавчого регулювання (правових підстав) діяльності колекторських фірм в Україні немає. Колекторська діяльність тісно межує із кримінально караними діями разом з іншими правопорушеннями.

Відповідно до вимог Закону України «Про захист персональних даних» (далі – Закон) використання персональних даних передбачає будь-які дії володільця бази персональних даних щодо обробки цих даних, що здійснюється за згодою суб'єкта персональних даних чи відповідно до закону (стаття 10 Закону), а підставами виникнення права на використання персональних даних є: згода суб'єкта персональних даних на обробку його персональних даних та дозвіл на обробку персональних даних, наданий володільцю баз персональних даних відповідно до законодавства виключно для здійснення його повноважень (стаття 11 Закону) [3].

Надаючи кредит, фінансова компанія зазвичай просить позичальника дати телефон родича, колеги чи друга. Водночас установа не підписує з ними жодних документів про поручительство та може навіть не перевіряти справжність контактів. Натомість компанія розраховує, що у випадку прострочення кредиту його вдасться стягнути за допомогою колекторів.

Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» інформація про фізичну особу (персональні дані) – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [3]. Не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини. До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження. Конституцією України у статті 32 вказано, що: «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя». «Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди...» [1].

Разом з цим статтею 512 Цивільного кодексу України визначені підстави заміни кредитора у зобов'язанні. За однією з таких підстав кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок передавання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги). та ст. 1077 Цивільного кодексу України (договір факторингу), але при цьому обов'язково необхідно враховувати те, що обсяги обробки персональних даних не можуть перевищувати обсяги, які необхідні для виконання конкретного зобов'язання (правочину).

Колекторська компанія може діяти від імені кредитора на підставі договору доручення або надання послуг за певну винагороду, а кредитор разом із наданням колектору права вчинити певні юридичні дії щодо стягнення з боржника заборгованості передає колектору певну інформацію про клієнта-боржника. До такої інформації, як правило, належать паспортні дані боржника (П.І.Б., дата народження, адреса тощо) та інформація про його банківські рахунки. Таким чином, банки під час співпраці з колекторами передають усі наявні в них відомості про боржника, фактично, розголошуючи банківську таємницю.

Зважаючи на те, що дозвіл на передачу персональних даних боржників наданий володільцям баз персональних даних згідно Цивільного кодексу України, персональні дані боржників можуть бути передані без їх згоди.

На працівників суб`єктів відносин, пов`язаних із персональними даними, покладається обов`язок не розголошувати у будь-який спосіб персональні дані, які їм було довірено або які стали відомі у зв`язку з виконанням професійних чи службових або трудових обов`язків, крім випадків, передбачених законом. Використання та-

ких даних повинно здійснюватися лише відповідно до їхніх професійних чи службових або трудових обов'язків (частина 3 статті 10 Закону України «Про захист персональних даних») [3].

Відповідно до частини 1 статті 24 Закону України «Про захист персональних даних» на володільця (розпорядника) персональних даних покладено обов'язок забезпечувати захист персональних даних [3]. Відповідно до ст. 60 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» (надалі – Закон про банки) банківською таємницею є інформація стосовно діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку в процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин із ним чи третім особам у разі надання послуг банку [2]. А інформація, яка містить банківську таємницю, може бути розкрита лише на письмовий запит або з письмового дозволу власника такої інформації, суду, чи органів, які чітко перелічені в ст. 62 Закону про банки.

Таким чином, кредиторам забороняється передавати будь-яку інформацію про боржників – фізичних осіб (в тому числі про фізичних осіб – підприємців) суб'єктам колекторської діяльності щодо врегулювання простроченої заборгованості забороняється збирати та зберігати інформацію про фізичних осіб (в тому числі фізичних осіб – підприємців) – боржників. Крім того, колекторам забороняється збирати та зберігати персональні дані фізичних осіб.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 №2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5, ст. 30.
3. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 №2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. ст. 481.

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ КРЕДИТНИМИ СПІЛКАМИ

Деревянко Б.В.

*професор кафедри цивільного та господарського права
факультету № 2 Криворізького навчально-наукового інституту*

Донецького юридичного інституту МВС України;

провідний науковий співробітник

Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва

імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України,

доктор юридичних наук, професор

Кредитні спілки є специфічними суб'єктами, що надають фінансові послуги – суб'єктами господарювання з особливим статусом. Діяльність таких суб'єктів регулюється Законом України «Про кредитні спілки» від 20 грудня 2001 року № 2908-III. За ним кредитною спілкою є неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки [1].

Кредитна спілка є фінансовою установою, виключним видом діяльності якої є надання фінансових послуг, передбачених названим Законом. Діяльність кредитної спілки пов'язана із отриманням грошових коштів від своїх членів та надання їх у кредит як членам, так і іншим особам, використання їх іншим, визначеним у Законі України «Про кредитні спілки» способом з метою одержання доходу. Перші кредитні спілки, що створювалися у різних державах світу у схожому на сучасний вигляді приблизно 100 років тому мали схожість із касами взаємодопомоги і передбачали надання кредитів одним своїм членам за рахунок депозитів інших. Членами кредитної спілки можуть бути громадяни, іноземці та особи без громадянства, що постійно проживають на території держави. І в першу чергу діяльність кредитної спілки покликана забезпечувати їхні потреби у кредитних коштах, а уже у другу чергу отримання доходу. У тому числі за рахунок цього доходу передбачається виконання основного завдання діяльності кредитної спілки.

Майно кредитної спілки включає внески членів, доходи від своєї діяльності, благодійні та інші можливі надходження, не заборонені законодавством. Але крім майна самої кредитної спілки вона може використовувати і внески (вклади) на депозитні рахунки своїх членів,

що належать їм на праві приватної власності. Ці кошти використовуються для надання кредитів членам кредитної спілки, а у разі наявності тимчасово вільних коштів членів кредитної спілки – можуть розміщуватися спілкою на депозитних рахунках в установах банків, які мають ліцензію на право роботи з вкладами громадян, і в об'єднаній кредитній спілці, а також у державні цінні папери.

Сьогодні в економічно розвинених державах із значною історією розвитку фінансових послуг, зокрема і тих, що надаються кредитними спілками, останні залучають гроші у вигляді внесків у своїх членів під невеликі відсотки і під трохи вищі відсотки надають ці гроші у кредит іншим членам. Зазвичай у таких державах членам спілки багато заробити на депозитах навряд чи вийде. Люди у більшій мірі вступають до кредитних спілок з метою отримання у майбутньому кредитів під невисокі відсотки. Зазвичай у таких державах у переважній більшості кредитних спілок доходи від депозитів є нижчими, ніж у банках. Так само нижчими є і ставки по кредитах.

В Україні кредитні спілки часто пропонують відсоток по депозитах дещо вищий, ніж у банків. Але так само вищими можуть бути і відсотки по кредитах. Особливо це стосується кредитів для осіб, які не є членами кредитної спілки. Взагалі українські кредитні спілки зайняли свою нішу у мікрокредитуванні, надаючи кредити у розмірі не більше декількох тисяч гривень. Часто такі кредити надаються під заставу побутової техніки, ювелірних виробів тощо. У таких випадках кредитні спілки є конкурентами ломбардів.

Перевагою кредитної спілки над банком є її некомерційний статус, що дозволяє їй не платити податок на прибуток, здійснюючи такі самі депозитні та кредитні операції. Проте некомерційний статус кредитної спілки має гібридний характер. Він визначається двома критеріями віднесення чи невіднесення суб'єкта господарювання до комерційного – отримання грошових коштів за продаж товару, надання послуги, виконання роботи та цільове використання цих грошей. Другий критерій вказує, що якщо гроші розподіляються між засновниками (власниками майна) суб'єкта господарювання, то він є комерційним. Якщо гроші ідуть на забезпечення основної діяльності суб'єкта і не розподіляються між його засновниками (власниками майна), то такий суб'єкт є некомерційним.

Через застосування другого критерію не лише кредитні спілки, але й товарні біржі, торгово-промислові палати, релігійні організації, благодійні фонди, політичні партії та інші суб'єкти отримують гроші, які часто називаються законодавством доходом, вважаються некомерційними організаціями. Пунктом 1 статті 1 Закону України «Про кредитні спілки» передбачено, що кредитна спілка – це неприбуткова

організація. А пунктом 2 цієї ж статті передбачено, що кредитна спілка є фінансовою установою, виключним видом діяльності якої є надання фінансових послуг, передбачених Законом України «Про кредитні спілки» [1] (виникає питання «чи можуть фінансові послуги надаватися безоплатно без мети отримання прибутку») [2, с. 239]. Очевидно що не можуть. І навряд чи усі члени українських кредитних спілок розраховують на отримання дешевого кредиту. Скоріше вони розглядають таку можливість другорядною, а першопричиною вважають отримання певних грошей за користування інших осіб їхніми грошима, збільшення розміру своєї частки тощо. Надання фінансових послуг, ідентичних послугам комерційних банків та ломбардів, робить їх прямими конкурентами. І кредитні спілки мають перевагу у відсутності зобов'язання сплачувати податок на прибуток.

Сьогодні держава відчуває серйозний дефіцит фінансів. Можливо тому застосовуються непопулярні заходи у вигляді підвищення вартості комунальних послуг, запровадження нових податків тощо (з 1 січня 2021 року підвищується вартість електроенергії для населення). У такій ситуації виникає питання «чому держава має надавати фінансові пільги кредитним спілкам, які в цілому не впоралися із завданням, для виконання якого їх було запроваджено у правове поле України?». Кредитні спілки працюють на ринку споживчого мікрокредитування, обслуговуючи у переважній більшості сторонніх осіб та надаючи дорожчі кредити у порівнянні із банками. А основним завданням кредитних спілок має бути забезпечення потреб своїх членів у недорогих кредитах хоча б середнього розміру і переважно з метою організації та підтримки бізнесу. А тому можна пропонувати залишити, а то й підвищити масштаби підтримки великих кредитних спілок, що хоча б на 50% виконують наведене вище завдання. При цьому невеликі кредитні спілки, які по суті виконують роль ломбардів, не повинні мати пільги з оподаткування податком на прибуток. Вони і так матимуть переваги перед ломбардами хоча б у ширшому виборі організаційно-правових форм суб'єкта господарювання. Найпростіший варіант реалізації запропонованого – позбавити кредитні спілки некомерційного статусу з можливістю отримання пільги в оподаткуванні прибутку тими кредитними спілками, що не менш як 50% своїх кредитів надають власним членам для старту та розвитку власного бізнесу під відсотки, що не перевищують середній відсоток за кредитами 20 найбільших комерційних банків України, визначений на 1 січня відповідного календарного року.

Література:

1. Про кредитні спілки: Закон України від 20 грудня 2001 року № 2908-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 15. Ст. 101.

2. Деревянко Б.В. Послуги у сфері освіти: правове регулювання: монографія / Б.В. Деревянко; МВС України, Донецький юридичний інститут. Донецьк: Видавничий дім "Кальміус", 2013. 387 с.

ОКРЕСЛЕННЯ ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМАТИЧНИХ АСПЕКТІВ СУЧАСНОГО РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Кадала В.В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри ЦГП, КННІ ДЮІ МВС України*

Ринок фінансових послуг відіграє значну роль в життєдіяльності економіки кожної країни. Саме цей ринок здатен акумулювати грошовий потік, який сприяє накопиченню фінансового ресурсу до бюджету, а як наслідок, сприяти виконанню намічених соціально-економічних завдань для суспільства. На даний час економіка країни знаходиться в скрутному становищі. Вплив негативних факторів на її розвиток автоматично порушує функціонування ринку фінансових послуг та породжує негативні явища при формуванні ним грошових потоків. Безперечним є той факт, що на даний час вітчизняний споживач фінансової послуги потребує програми захисту та впевненості в доцільності вкладення власного ресурсу у фінансову систему країни. Проте забезпечити зазначений захист неможливо без вивчення та дослідження змістовності існуючих проблем в сфері надання фінансових послуг.

Варто зазначити питання функціонування ринку фінансових послуг не є новим та виступає предметом дослідження багатьох фахівців фінансового ринку та науковців. Науковці по різному розкривають різні аспекти функціонування ринку фінансових послуг, проте єдиною залишається позиція щодо визначення напрямків покращення ситуації на ринку фінансових послуг має відбуватися лише за умови вивчення існуючих негативних сегментів впливу на його розвиток. Серед останніх досліджень варто відмітити В.О. Онищенко, Т.М. Завора [1], О.П. Близнюк, О.М. Іванюта [2], Д.І. Дема, І.В. Абрамова, І.А. Шубенко, Л.В. Недільська, В.М. Трокоз [3] та інші [4]. У проведених дослідженнях науковці узагальнюють проблематичний аспект функціонування ринку фінансових послуг.

Огляд наукових праць та вивчення ситуації на сучасному ринку фінансових послуг в Україні надало можливість визначити змістовність найбільш впливових проблем. До їх складу варто віднести: неналежний рівень інформованості населення щодо послуг, їх видів і

фінансових посередників (особливо небанківської сфери), що надають ці послуги; низький попит на послуги через високі на них тарифи та недовіру населення у зв'язку з певними стереотипами, пов'язаними із банкрутством фінансових установ; недостатнє державне регулювання та нагляд за діяльністю банківських і небанківських фінансових посередників, здатних забезпечити цивілізованість, відкритість і доступність ринку фінансових послуг; невідповідність законодавчого регулювання окремих видів фінансових послуг європейським нормам та інші.

Якщо оцінювати розвиток ринку фінансових послуг за сферами, то в межах країни переважає банківський сектор, страхування, інвестиційна діяльність, а також розвиток фондового сегменту ринку. Враховуючи той факт, що ринок фінансових послуг представляє собою особливу сферу взаємовідносин державних і фінансових інститутів стосовно задоволення фінансових потреб і формування пропозицій фінансово-економічних послуг на державному рівні або у світовій інтеграції країн постає питання формування підходу до комплексного вирішення проблем даного суб'єкта фінансового ринку.

Фахівці ринку фінансових послуг та науковці, котрі досліджують сферу послуг фінансового ринку звертають увагу на той факт, що система законодавчого забезпечення функціонування ринків фінансових послуг в Україні створена без урахування потреби захисту прав споживачів фінансових послуг. Крім того національне законодавство щодо захисту прав споживачів на належному рівні не враховує особливості надання фінансових послуг, а нормативно-правові акти органів, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, містять лише окремі елементи захисту прав споживачів, а їх застосування є неефективним.

З цього приводу цікавою є думка А.П. Зінчука та Н.В. Міокової [5] про те, що наявна система захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг не повною мірою відповідає загальним принципам організації економічного співробітництва та розвитку. Науковці вважають, що у цьому аспекті проблемними є такі питання:

- відсутність у вітчизняній нормативно-правовій базі з питань регулювання ринків фінансових послуг положень щодо забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг,
- недосконалість системи державного регулювання та нагляду за фінансовим сектором,
- низький рівень інформаційної прозорості, фінансової грамотності та обізнаності населення,

- відсутність дієвих механізмів захисту від ризиків та недосконала система вирішення спорів, пов'язаних з отриманням фінансових послуг,

- відсутність належного вибору фінансових послуг.

Разом з тим, ми вважаємо до проблем сучасного ринку фінансових послуг варто також віднести: відсутність концепції довгострокового розвитку банківських і небанківських інститутів на ринку фінансових послуг; нерозвиненість інфраструктури ринку фінансових послуг, зокрема – депозитарної системи; недостатність капіталу та низький рівень професійної підготовки працівників значної частини небанківських фінансових установ; відсутність якісної системи обліку, звітності, розкриття інформації щодо діяльності фінансових установ в Україні; наявність факторів великих «ризиків» для інвесторів, позичальників і інших користувачів фінансових послуг. Окреслена ситуація свідчить про доцільність та необхідність вирішення поставленої проблеми.

Враховуючи вищевикладене можна зробити ряд висновків. По-перше, ринок фінансових послуг в умовах формування та розвитку регульованих ринкових відносин поряд з використанням новітніх технологій, телекомунікацій та інформаційного простору є одним із важливих сегментів фінансового ринку. По-друге, на вітчизняному ринку фінансових послуг існує багато проблем, пов'язаних з недостатньою ефективністю діяльності фінансового сектора країни, низьким рівнем економічної грамотності та поінформованості споживачів фінансових послуг щодо особливостей функціонування фінансових установ і можливостей отримання необхідних фінансових послуг, недостатньою довірою населення до діяльності фінансових посередників, відсутністю достатньої практики надавати фінансові послуги в умовах регульованих ринкових відносин, низький рівень взаємозв'язку законодавчого регулятора з досвідом зарубіжних партнерів, невідповідність законодавчого регулювання окремих видів фінансових послуг європейським нормам тощо. По-третє, вирішення зазначених проблем потребує комплексного втручання всіх фінансових інституцій країни, законодавчого регулятора, науковців та фахівців – практиків з метою розробки дієвої програми розвитку ринку фінансових послуг в Україні, яка б враховувала існуючі позитивні напрацювання провідних європейських країн.

Література:

1. Ринок фінансових послуг: навч. посіб./[В.О. Онищенко, Т.М. Завора]. Полтава: ПолтНТУ, 2017. 409с.

2. Ринок фінансових послуг: навч. посіб./[О.П. Близнюк, О.М. Іванюта]. Харків.: ХДУХТ, 2017. 255с

3. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / [Д.І. Дема, І.В. Абрамова, І.А. Шубенко, Л.В. Недільська, В.М. Трокоз]. К.: Алерта, 2013. 376 с.

4. Кадала В. В., Хайлова Т. В., Гузенко О. П. Банківське право: навч. посіб. / за ред. д-ра юрид. наук, проф. Б. В. Дерев'янка; МВС України, Донецький юридичний інститут. Львів: «Магнолія 2006», 2020. 172 с.

5. Пінчук А.П., Н.В. Міокова. Фінансовий омбудсмен як невід'ємна частина системи регулювання ринку фінансових послуг. *Економіка та держава*. 2013. № 1. С. 104–107.

ФІНАНСОВА МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ МІЖ ФІНАНСОВИМИ УСТАНОВАМИ ТА СПОЖИВАЧАМИ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Кобзева Т. А.

доктор юридичних наук, доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки, Навчально-науковий інститут права, Сумський державний університет

Міхновський Г. Ю.

студент магістратури, Навчально-науковий інститут права, Сумський державний університет

Куліш І.О.

студент групи Ю-71, Навчально-науковий інститут права, Сумський державний університет

Судовий розгляд фінансових справ в може затягнутися на декілька місяців, а в деяких випадках навіть і на декілька років, через значну завантаженість судової системи України. Створення нового інституту альтернативного вирішення спорів між сторонами конфлікту, фінансовими установами та споживачами фінансових послуг, сприятиме зняттю завантаженості з судових органів, економії часу при вирішенні спору по суті та збереженню матеріальних коштів, які зазвичай складають судові витрати.

Спочатку потрібно визначити саме поняття медіації. Цікавим є твердження Церетелі Л., яка надає визначення комерційної медіації. За її думками, комерційною медіацією є «вирішення спорів між юридичними особами, юридичними особами та їх клієнтами, фізичними особами щодо вирішення майнових спорів, захист прав споживачів та ін. Для проведення комерційної медіації залучаються зовнішні незалежні медіатори. Сторонам забезпечуються рівні можливості обрання незалежного медіатора» [1].

На думку Гайдука Н. медіацією є «вид альтернативного процесу врегулювання конфліктів (спорів), метод вирішення питань із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити комунікацію і проаналізувати конфліктну таким чином, щоб вони самостійно би змогли обрати той шлях вирішення конфлікту, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників» [2, с. 57], на нашу думку, медіацією є процес переговорів, який направлений на вирішення спірного питання між сторонами процесуальних відносин, до якої залучається третя сторона – медіатор, якою може бути як суддя так і будь-яка інша кваліфікована особа, якій законом буде надано право вирішувати такі спори. В подальшому переліку потенційних медіаторів можуть бути юристи та адвокати, бажано, щоб особа, яка виступає в ролі медіатора, мала навички врегулювання спорів та конфліктів.

Взагалі, при виникненні спорів між сторонами, нормативно-правовими актами України передбачений порядок захисту фінансових прав людини лише в суді. Так, наприклад в ст. 55 Конституції України визначено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом та те, що кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [3].

В ч. 1 ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів» визначено, що захист прав споживачів, передбачених законодавством, здійснюється судом [4].

Також, в ч. 1 ст. 31 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» визначені принципи захисту прав споживачів фінансових послуг, до яких відносяться: забезпечення відповідального ставлення до всіх категорій споживачів фінансових послуг; сприяння просвітницькій роботі з метою забезпечення обізнаності споживачів фінансових послуг, отримання ними навичок, знань та впевненості щодо розуміння ризиків, відповідальності та можливостей, пов'язаних із користуванням фінансовими послугами; забезпечення відповідальної ділової поведінки осіб, які надають фінансові послуги, та їх уповноважених представників (осіб, що надають посередницькі послуги на ринках фінансових послуг); забезпечення захисту коштів та інших активів споживачів фінансових послуг від шахрайства та зловживань; забезпечення захисту персональних даних споживачів фінансових послуг тощо [5].

Нормативно-правові акти закріплюють захист прав споживачів фінансових послуг та право фінансових установ захищати права юридичної особи, на стороні позивача або відповідача може бути як одна

сторона так і інша в залежності від суті спору. Доцільним було б доповнення вище зазначених нормативно-правових актів процесуальними нормами, що регламентують медіаційну процедуру.

Регламентация та впровадження медіації, як альтернативного способу вирішення спору, має стати одним із пріоритетних напрямів удосконалення правової системи України, правовий статус медіатора, має бути закріплено в окремому законі України «Про медіацію», який сьогодні перебуває на доопрацюванні в комітетах Верховної Ради України.

Альтернативні засоби вирішення спорів, широко використовуються в провідних країнах світу: «у США створено Об'єднання федеральних омбудсменів і Асоціацію омбудсменів об'єднаних штатів, відділ омбудсмена та Бюро захисту споживачів фінансових послуг; у Польщі діє мережа районних і муніципальних омбудсменів (приблизно 370 омбудсменів), Банківський омбудсмен, Страховий омбудсмен; у Німеччині — Служба омбудсмена у сфері страхування від нещасних випадків та медичного страхування, Служба страхового омбудсмена, омбудсмени при банківських асоціаціях тощо» [6, с. 13].

На нашу думку, для розвитку фінансової медіації, як способу врегулювання конфліктів між фінансовими установами та споживачами фінансових послуг, необхідним є впровадження в державі посади фінансового омбудсмена, який захищатиме права клієнтів фінансових установ та контролюватиме можливість швидко та з невеликими матеріальними витратами вирішувати спори. При цьому, омбудсмен повинен керуватися чинним законодавством України та принципами справедливості, незалежності, неупередженості та об'єктивності.

Важливим питанням, також залишається те: «хто саме може бути медіатором?» під час вирішення конфліктів, які виникають між фінансовими установами та споживачами фінансових послуг, враховуючи специфіку фінансових правовідносин, на нашу думку, медіаторами під час вирішення фінансових спорів можуть бути юристи та адвокати, які спеціалізуються на процесуальному праві та позасудовому вирішенню спорів у сфері фінансових правовідносин. Організаційно-правові засади їх роботи мають бути закріплені на законодавчому рівні, також як і положення про саму медіацію в Законі України «Про медіацію», який повинен бути прийнятий в нашій країні, також потребує розробки й примірник відповідного типового договору про медіацію, який буде застосовуватися майбутніми юристами-медіаторами у своїй праці.

Запровадження інституту медіації у фінансовій сфері створить можливість для швидкого врегулювання спорів між фінансовими установами та споживачами фінансових послуг.

Література:

1. Церетелі Л. Медіація як альтернативне вирішення податкових спорів. Офіційний вісник Державної фіскальної служби України. URL: <http://www.ofvisnuk.com.ua/ru/pubs/id/90003283#>
2. Гайдук Н., Сенюта І., Бік О. Альтернативні підходи до розв'язання конфліктів: теорія і практика застосування. Львів: ПАІС, 2007. 296 с.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#xt>
4. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>
5. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>
6. Соркін І. В. Альтернативні механізми врегулювання спорів у сфері фінансових послуг: світовий досвід та реалії України. Фінанси України. 2013. Вип. 10. С. 7-19.

ПРАВО ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ВКЛАД ДО СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ

Крижна В.М.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Розвиток науки і техніки призводить до стрімкого зростання значення об'єктів інтелектуальної власності. Одним із способів розпорядження майновими правами на результати творчої діяльності є можливість їх внесення до статутного капіталу. З однієї сторони, це дозволяє створити базу для діяльності юридичної особи, а з іншої – можливість набути корпоративних прав особою, яка зробила цей вклад. Вкладом до статутного (складеного) капіталу господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом (ч.2 ст. 115 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), ст.13 Закону України «Про господарські товариства»). Однак слід враховувати, що відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» при створенні фінансової установи (зокрема, банку, кредитної спілки, ломбарду, лізингової компанії, довірчого товариства, страхової компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення,

інвестиційного фонду і компанії) або у разі збільшення розміру зареєстрованого статутного (складеного) капіталу, статутний (складений) капітал повинен бути сплачений у грошовій формі та розміщений на банківських рахунках комерційних банків, які є юридичними особами за законодавством України, якщо інше не передбачено спеціальним законодавством.

Що ж стосується майнових прав, то у ч.3 ст. 424 ЦК України конкретизовано, що майнові права інтелектуальної власності можуть відповідно до закону бути вкладом до статутного капіталу юридичної особи. Як на практиці, так і серед науковців з'ясування цього питання в основному зводиться до ситуації, коли мова йде про передання усіх майнових прав інтелектуальної власності на певний об'єкт. Що стосується можливості внесення до статутного капіталу лише однієї зі складових майнових прав, а саме – права використання, то це питання залишається дискусійним.

У зв'язку з цим проаналізуємо можливість внесення саме права використання об'єкта права інтелектуальної власності як вкладу до статутного капіталу.

Свого часу Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва у листі від 15.11.2002 № 4-451-2030/6118 зазначив, що документом, що може підтверджувати наявність вкладу засновника (учасника) господарського товариства до статутного фонду, внесеного ним у вигляді права на використання "ноу-хау", може бути акт оцінки майнових прав, ліцензійний договір на використання "ноу-хау", договір купівлі-продажу "ноу-хау". Отже, уже тоді не виключалася можливість існування вкладу у вигляді права використання. До того ж, якщо це допускалося щодо ноу-хау, то логічно, що це можливо і щодо інших результатів творчої діяльності.

Для повноцінної картини доречно звернути увагу, що до внесення змін до Господарського кодексу України (далі – ГК України) Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» № 815-IX від 21.07.2020 року ГК України вживав саме термін «використання» щодо майнових прав як вкладу до статутного капіталу. Так, у попередній редакції ч. 5 ст. 156 ГК України мала такий вигляд: «Володілець патенту може передавати свої права щодо використання винаходу, корисної моделі чи промислового зразка як вклад у статутний капітал підприємства».

Після внесення змін ця норма виглядає таким чином: «Майнові права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок можуть бути передані до статутного капіталу суб'єкта

господарювання як вклад». Виникає логічне запитання, чи зміна редакції зазначеної норми ГК України призвела до зміни підходу до цього питання? На наш погляд, ні. Аналогічно тому, що хоча раніше зазначалося лише про передання права на використання, це не обмежувало можливість передачі усіх складових майнових прав інтелектуальної власності. До того ж ГК України не встановлює виключного переліку можливостей використання об'єкта права інтелектуальної власності. У ч. 2 ст. 154 ГК України прямо закріплено, що до відносин, пов'язаних з використанням у господарській діяльності прав інтелектуальної власності, застосовуються положення ЦК України з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом та іншими законами.

Відповідно до ч.1 ст. 424 ЦК України майновими правами інтелектуальної власності є: 1) право на використання об'єкта права інтелектуальної власності; 2) виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності; 3) виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання; 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. Тобто, оскільки право на використання об'єкта права інтелектуальної власності є одним з майнових прав інтелектуальної власності, то воно може бути вкладом до статутного капіталу.

Звичайно, відчуження зразу усіх майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт має свої переваги, однак не виключає права засновників самостійно вирішувати доцільність вибору того чи іншого варіанту у кожній конкретній ситуації. І цьому як раз сприяє грошова оцінка вкладу учасника господарського товариства, яка здійснюється за згодою учасників товариства, а у випадках, встановлених законом, вона підлягає незалежній експертній перевірці (ч.2 ст. 115 ЦК України, ст.13 Закону України «Про господарські товариства»). Відповідно до ст. 12 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» документом, що містить висновки про вартість майна та підтверджує виконані процедури з оцінки майна, здійсненої суб'єктом оціночної діяльності – органом державної влади або органом місцевого самоврядування самостійно, є акт оцінки майна.

Для засновника перевагою внесення саме права використання об'єкта права інтелектуальної власності як вкладу до статутного капіталу є можливість контролювати ситуацію стосовно, зокрема, підтримання чинності охоронного документа, відстоювання дійсності прав тощо. Досить наглядно це видно на прикладі торговельної марки. Якщо засновник залишає за собою статус правоволодільця, то

у випадку припинення діяльності господарського товариства можна продовжити бізнес з використанням цього позначення. У випадку ж передачі прав на торговельну марку як вкладу до статутного капіталу доля торговельної марки повністю буде залежати від юридичної особи. Саме юридична особа як правоволоділець зможе розпорядитися майновими правами на свій розсуд, у тому числі шляхом відчуження чи припинення чинності майнових прав.

Таким чином, учасники, погоджуючись на внесення вкладу до статутного капіталу у вигляді права використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка, торговельної марки чи іншого об'єкта права інтелектуальної власності, усвідомлюють цінність саме цього вкладу для подальшої діяльності господарського товариства. Як наслідок, учасник, який здійснив такий вклад, набуде частку у статутному капіталі відповідно до здійсненої оцінки саме цього внеску. Це цілком логічно, оскільки ніхто інший, крім засновників, не може розуміти, що для них буде доцільніше – внесення грошових коштів, на які можна було б придбати у подальшому права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, чи одразу ці майнові права або їх окремі складові. Отже, при дотриманні необхідної процедури та умов, прямо зазначених в законодавстві, права використання об'єкта права інтелектуальної власності можуть бути вкладом до статутного капіталу господарського товариства.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Логачова О.Г.

*студентка 5 – го курсу юридичного факультету та факультету економіки, соціальних технологій та туризму
Академії праці, соціальних відносин і туризму*

Внаслідок постійних порушень прав та інтересів споживачів фінансових послуг з боку фінансових установ через неналежне державне регулювання на законодавчому рівні викликало посилення уваги в усьому світі. Як відомо, що і в Україні правові механізми захисту прав споживачів фінансових послуг впродовж тривалого часу знаходилися на не високому рівні. Через незначну фінансову обізнаність населення надавачі фінансових послуг зловживають своїми обов'язками, які супроводжуються злочинними діями та шахрайством по відношенню до споживачів. Тим самим послаблюють довіру до фінансових ринків та формують ризик економічної безпеки населення, що

приведе до низького матеріального стану громадян і послаблення економічного розвитку в країні.

Як відомо, у світі не існує єдиної для всіх моделі захисту прав споживачів, виділяють лише п'ять основних моделей. Зокрема, існує модель, де єдиний орган який здійснює усі види нагляду; секторальна модель, в якій декілька агентств, які здійснюють нагляд за фінансовим ринком; модель, в якій окремих орган, уповноважений здійснювати нагляд за поведінкою на фінансового ринку, і цей орган відокремлений від органу пруденційного нагляду; також модель, де спеціальний орган захисту прав споживачів фінансових послуг; і на решті існує модель, в якій існує загальний орган захисту прав споживачів. За останні роки в більшості країн ЄС збільшилися повноваження державних органів у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг та посилилася роль фінансових омбудсменів [3, с. 3-4]. Про розвиток інституту фінансового омбудсмена у світі свідчить створення у 2001 році Європейською Комісією міжнародної мережі фінансових омбудсменів FIN-NET [6, с. 69]. Це мережа національних установ, що відповідає за вирішення спорів у позасудовому порядку, метою діяльності якої є взаємодія національних омбудсменів у сфері фінансових послуг та надання споживачам легкого доступу вирішення міжнародних спорів у цій сфері. Підтвердження роботи механізмів альтернативного вирішення спорів в ЄС забезпечується завдяки дотримання нормативно-правових актів та деяких рекомендаційних документів [7, с. 124]. Також варто вказати, що в деяких країнах Європи, таких як Угорщина та Чехія виконуються основні функції та повноваження у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг. Це, і моніторинг реклами, контроль за використанням несправедливих умов у договорах, інспекційні перевірки та навіть функціонує гаряча лінія обробки скарг та портал із відповідями [3, с. 5-6].

Зазначимо, що правове регулювання на ринках фінансових послуг відбувається відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [4, с. 688]. Дія цього законодавчого акта має за мету правове підтвердження державної політики держави у фінансовій сфері України та формування правових положень для захисту інтересів споживачів ринків фінансових послуг [1]. Але слід зазначити, що діюча правова система захисту споживачів фінансових послуг не в повному обсязі відповідала принципам Організації економічного співробітництва та розвитку і стратегічне завдання, яке було заплановане на 2016 рік, але не виконане, а саме створення інституту фінансового омбудсмена [5, с.

81-82]. Рівень довіри населення до фінансових установ та рівень фінансової інклюзії знаходиться на дуже низькому рівні. За даними дослідження Mastercard, 70 % громадян в Україні не мають взагалі заощаджень. Низькі показники негативно впливають на економічний розвиток держави та стимулюють зростання тіньової економіки. Українці відчувають себе незахищеними, бо захист їх прав, як споживачів фінансових послуг обмежується лише розглядом звернень [3, с. 7-8]. Тому Парламентом України було ухвалено Закон № 122 для вдосконалення системи захисту прав і свобод споживачів [2]. Найбільш дієвим результатом ухвалення передбачено встановлення повноваження державних органів стосовно захисту прав споживачів у сфері надання фінансових послуг та закріплення основних принципів цього захисту. Головним важелем є запровадження відповідальності надавачів фінансових послуг за порушення прав споживачів та єдиний підхід усіх кредиторів до визначення розрахунку загальної вартості кредиту для споживачів та реальної процентної ставки. Важливим є визначення вимог до договору про надання фінансових послуг, ведена заборона недобросовісної реклами.

Варто сказати, що гарантії запроваджені новим законодавчим актом, які мають напрямок захисту прав споживачів ринку фінансових послуг доволі повільно, але все ж таки починають своє втілення у життя українців. Але доволі очевидно, що в різних видах надання фінансових послуг цей процес втілення відбувається не зовсім рівномірно. Беззаперечним є факт необхідності запровадження спеціалізованого фінансового омбудсмена в Україні. Додатковим інформаційним ресурсом стануть відомості, що будуть надходити через звернення громадян для забезпечення діяльності регуляторів фінансових ринків та зменшать навантаження на органи судової влади. Поява фінансового омбудсмена, який буде проводити консультаційну та роз'яснювальну роботу надасть змогу підвищенню фінансової грамотності та обізнаності населення.

Література:

1. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text> (дата звернення: 08.01.2021).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг : Закон України від 20.09.2019 р № 122-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/122-20#Text> (дата звернення 08.01.2021).

3. Буряк Т. Міжнародний досвід захисту прав споживачів фінансових послуг : Проект USAID «Трансформація фінансового сектору» : Інформаційні дні Національного банку в Житомирі. Житомир, 2019. 28 лютого. 15 с.

4. Дудинець Л.А.. Захист прав споживачів на ринку фінансових послуг. Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. Миколаїв, 2017. № 16. С. 688-692.

5. Зачосова Н.В. Запровадження інституту фінансового омбудсмена в Україні: ймовірні наслідки для економічної безпеки фінансових установ. Академічний огляд. Дніпро, 2016. № 1. С. 81-85.

6. Сирота А.І. Фінансовий омбудсмен як позасудова система врегулювання спорів на фінансовому ринку України. Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). Ірпінь, 2013. № 4 (63). С. 67-71.

7. Смовженко Т.С. Денис О.Б. Дослідження зарубіжного досвіду функціонування фінансового омбудсмена як механізму вирішення конфліктів між банківськими установами та клієнтами. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Ужгород, 2016. № 7 (1). С.121-125.

АДАПТАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ДО НОРМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

Маланчук Т. В.

кандидат юридичних наук

доцент кафедри МЄПЦПД

Сумський державний університет

Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що в свою чергу є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики. Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висувуються Європейським Союзом (ЄС) до держав, які мають намір вступити до нього. *Acquis communautaire* (*acquis*) – правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ.[1]

Згідно Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу одними з пріоритетних сфер, в яких здійснюється адаптація законодавства України, є сфери фінансових послуг (у тому числі послуги в системі накопичувального пенсійного забезпечення) та захист прав споживачів.

Наближення України до вступу в Європейський Союз потребує застосування європейських стандартів якості продукції та створення

передумов для реалізації права кожного громадянина на достойний рівень отриманих послуг та спожитої продукції. У розвиненій країні споживач є основною фігурою в ринкових відносинах, на яку орієнтоване виробництво та підвищення якості товарів і послуг.

Споживачами фінансових послуг є фізичні, юридичні особи та державні органи, які звертаються до послуг фінансових посередників з метою реалізації своїх намірів на ринку.[2]

Захист прав споживачів фінансових послуг – це системна діяльність, до якої належить нагляд за дотриманням фінансовими установами положень законодавства про захист прав споживачів, моніторинг дотримання добровільних Кодексів поведінки учасників фінансових ринків, обізнаність споживачів щодо споживчих властивостей фінансових послуг, вирішення спорів між надавачами та споживачами фінансових послуг. [3, С. 56-65.]

На жаль, тривалий час в Україні не було розуміння важливості захисту споживачів фінансових послуг і того, що споживач – слабша і менш освічена сторона таких складних відносин. Підписуючи договори, споживачі брали на себе ризики, не розуміючи їх.

У багатьох міжнародних документах визнано, що без захисту споживачів неможлива фінансова стабільність. Саме споживач, його права та інтереси, лежать в основі державної політики більшості країн світу. Україна лише почала рух у цьому напрямку.

В останні роки в Україні здійснені важливі кроки в напрямку захисту прав споживачів, простежується тенденція посилення такого захисту та вдосконалення чинного законодавства.

19.01.2020 року відбулося введення в дію Закону України № 122 від 20.09.19 Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг[4], яким запроваджено ряд новел для операторів ринку фінансових послуг. Зокрема це норми про необхідність чіткої вказівки повної вартості кредитів у відповідних договорах, норми щодо реклами фінансових послуг, норми, що посилюють захист прав споживачів фінансових послуг, які надаються шляхом укладання договору в електронній формі. Окрім цього, до чималого переліку функцій Національного банку України додалася ще одна – організація роботи та здійснення заходів щодо підвищення рівня фінансової грамотності населення.

Найбільш значимим ефектом реформи захисту прав споживачів фінансових послуг, на нашу думку, є закріплення за регуляторами фінансового ринку повноважень щодо захисту прав споживачів фінансових послуг та визначення принципів такого захисту.

Ще одним кроком на шляху адаптації українського законодавства у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг до норм європейського права стало прийняття Закону України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг від 12.09.2019 р. № 79-ІХ.[5] З 1 липня 2020 року захистом прав споживачів на ринку фінансових послуг займаються Національний банк України (НБУ) та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України (НКЦПФР) – кожен у своїй частині. НКЦПФР буде захищати споживачів послуг недержавних пенсійних фондів і фондів фінансування будівництва, а НБУ – споживачів послуг всіх інших учасників ринку, а саме: банків, кредитних спілок, ломбардів, факторингових, лізингових, фінансових і страхових компаній.

НБУ і НКЦПФР отримали повноваження встановлювати правила в питаннях захисту прав споживачів фінансових послуг, спостерігати за дотриманням правил і притягати до відповідальності за їх порушення. Так, нещодавно (з 1 вересня 2020 г.) для банків вступили в силу нові вимоги НБУ до розкриття вичерпної інформації про послуги і їх повної вартості для клієнтів. Тепер на веб-сайтах і в рекламі банків повинна з'явитися вичерпна, правдива і актуальна інформація про умови депозитів і споживчих кредитів: їх вартість, повні витрати клієнта, включені додаткові послуги, спосіб оплати, санкції в разі невиконання клієнтом умов і т. п. Така інформація повинна подаватися в єдиному уніфікованому форматі. Також на веб-сайтах банків повинні з'явитися і працювати калькулятори для розрахунку витрат за користування споживчим кредитом або доходів від розміщення коштів на депозит.

Незважаючи на позитивні тенденції, споживачі ще недостатньо поінформовані щодо існуючих механізмів захисту своїх прав і не готові активно відстоювати свої права в разі їх порушення. Крім того, в умовах фінансової кризи існує недовіра споживачів до ринків фінансових послуг.

Саме тому проблема захисту прав споживачів фінансових послуг стала вкрай важливою для всього суспільства. Дана проблема ускладнена відсутністю достатньої кількості фахівців, які б володіли адекватними знаннями, навичками та уміннями захищати права споживачів фінансових послуг.

Поступова трансформація державної політики та економіки України відповідно до європейських стандартів передбачає необхідне реформування та модернізацію фінансово-економічної системи в державі, однією із складових якої є ринки фінансових послуг. Реалізація

цих намірів буде сприяти залученню додаткових, в тому числі іноземних, інвестицій, ефективно впливати на забезпечення умов для удосконалення і посилення системи захисту прав споживачів. При цьому, повна інтеграція українських ринків фінансових послуг в європейську систему можлива лише при їх відповідності критеріям і стандартам Європейського Союзу.

Література:

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення: 14.01.2021).

2. Еш С. М. Ринок фінансових послуг: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 400с.

3. Аванесова І. А. Постулати захисту прав споживачів фінансових послуг. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2012. № 1. С. 56-65.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг: Закон України від 20.09.2019 № 122-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/122-20#Text> (дата звернення: 14.01.2021).

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.09.2019 р. № 79-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-20#Text> (дата звернення: 14.01.2021).

ПЕРЕДДОГОВІРНЕ РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ БАНКІВСЬКОЮ УСТАНОВОЮ ЯК УМОВА ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

Мирославський С.В.

*канд. юрид. наук, доцент кафедри права та методики викладання
правознавства Сумського державного педагогічного університету*

Різноманітні банківські послуги набувають все більшого поширення, що має позитивний ефект для економіки, в той же час створює ризики як для споживачів, які недостатньо зважено підходять до обрання постачальника фінансових послуг та умов надання цих послуг, так і для кредитних установ, зокрема через велику кількість проблемних кредитів. Зазначена проблема необізнаності споживача банківських послуг може вирішуватися покладанням додаткових обов'язків на банківську установу чітко та доступно роз'яснити умови договору. Саме таким шляхом вирішено це питання у Європейському Союзі.

Обов'язок фінансових посередників щодо переддоговірного розкриття інформації передбачено у декількох Директивах ЄС, що стосуються різних видів фінансових послуг. Насамперед слід відмітити присвячену безпосередньо кредитним угодам Директиву 2008/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2008 року про кредитні угоди для споживачів [1]. Директива передбачає, що споживачеві стисло та чітко за допомогою прикладу повинна доводитися інформація про ставку запозичення, фіксовану або змінну, або обидві, разом із подробицями будь-яких витрат, включених до загальної вартості кредиту для споживача; загальну суму кредиту; річну процентну ставку нарахування; якщо це можливо, пояснюється тривалість дії кредитного договору; у випадку кредиту у формі відстрочки платежу за конкретний товар чи послугу – називається готівкова ціна та сума будь-якого авансового платежу; якщо це можливо, то загальну суму, яку сплачує споживач, та суму розстрочки. Також, встановлено обов'язок кредитних установ належним чином надати споживачу інформацію, яка дозволить йому порівняти різні пропозиції для прийняття обґрунтованого рішення щодо укладення кредитного договору. Деякі особливості передбачені щодо надання переддоговірної інформації для укладання окремих видів кредитних договорів, зокрема з умовами овердрафта.

Обов'язок надати Переддоговірну інформацію про постачальника фінансових послуг передбачений і у Директиві 2002/65/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 вересня 2002 року щодо дистанційного маркетингу споживчих фінансових послуг та внесення змін до Директиви Ради 90/619/ЄЕС та Директив 97/7/ЄС та 98/27/ЄС [2].

В українському законодавстві вирішення питання про достовірне інформування споживачів банківських послуг для обґрунтованого обрання ним банківської установи та відповідної послуги здійснено таким чином. У ст. 56 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [3] передбачено право клієнта на інформацію. Так, банки зобов'язані на вимогу клієнта надати таку інформацію: 1) відомості, які підлягають обов'язковій публікації, про фінансові показники діяльності банку та його економічний стан; 2) перелік керівників банку та його відокремлених підрозділів, а також фізичних та юридичних осіб, які мають істотну участь у банку; 3) перелік послуг, що надаються банком; 4) ціну банківських послуг; 5) іншу інформацію та консультації з питань надання банківських послуг; 6) щодо кількості акцій (паїв) банку, які знаходяться у власності членів виконавчого органу банку, та інформацію в обсязі, визначеному Національним ба-

нком України, про осіб, частки яких у статутному капіталі банку перевищують 5 відсотків; 7) інформацію, обов'язковість надання якої передбачена законом. Слід зазначити, що отримання цієї інформації не дасть клієнту повною мірою зрозуміти, наприклад, загальну суму кредиту чи суттєвості штрафних санкцій за неналежне виконання умов договору. Хоча, у ч. 3 цієї ж статті Національний банк України наділяється повноваженнями визначати мінімальний обсяг інформації, яка повинна надаватися споживачу фінансових послуг щодо кожного виду банківської послуги, якщо такий мінімальний обсяг інформації не встановлений законом. Реалізуючи зазначене повноваження була затверджена Постанова № 141 Правління Національного банку України від 28 листопада 2019 року «Про затвердження Положення про інформаційне забезпечення банками клієнтів щодо банківських та інших фінансових послуг» [4]. Відповідно до п. 18 якого інформація про істотні характеристики послуг з надання споживчого кредиту та банківського вкладу (депозиту) розміщується на власному вебсайті банку за установленою у додатках до цього Положення формою.

Слід відмітити, що розміщення на вебсайті кредитної установи інформації про умови надання послуг та кредитного калькулятора, безумовно сприятиме захисту прав споживачів, проте не гарантує ознайомлення з нею клієнта. На підтвердження цієї тези можна навести такий приклад – справа № 342/180/17, яка розглядалася у Верховному Суді у 2019 році [5]. Відповідачем у справі була особа, яка отримала у 2011 році кредит розміром 20 000,00 грн у вигляді встановленого кредитного ліміту на платіжну картку. Не виконуючи належним чином взяті на себе зобов'язання за кредитним договором, у відповідь станом на 02 лютого 2017 року утворилася заборгованість у розмірі 47 325,26 грн, з яких: 16 058,07 грн – заборгованість за тілом кредиту, 5 071,87 грн – проценти за користування кредитними коштами, та нарахованих за порушення умов кредитного договору 23 465,55 грн – пені, а також 500,00 грн – штрафу (фіксована частина), 2 229,77 грн – штрафу (процентна складова). З умовами та правилами надання банківських послуг і тарифами банку відповідачка була ознайомлена, коли підписувала відповідну заяву. Однак, Верховний Суд встановив, що у заяві не зазначена процентна ставка, а також відсутні умови договору про встановлення відповідальності у вигляді неустойки (пені, штрафів) за порушення зобов'язання у вигляді грошової суми та її визначеного розміру. В результаті розгляду справи Велика Палата Верховного Суду відмовила у вимозі щодо стягнення процентів за користування кредитними коштами (5 071,87 грн) та пені за порушення умов кредитного договору (16 059,00 грн)

саме через недоведеність отримання належної інформації споживачем. І хоча банк посилається на власні умови та тарифи, розміщені на вебсайті банківської установи, матеріали справи, на думку Верховного Суду, не містять підтверджень, що саме ці витяг з тарифів та витяг з умов розуміла відповідачка та ознайомила і погодилася з ними, підписуючи заяву-анкету про приєднання до умов та правил надання банківських послуг чи ці документи взагалі містили умови про проценти та сплату неустойки.

Підсумовуючи слід зазначити, що однією з передумов належного захисту прав споживачів у банківських відносинах є переддоговірне розкриття інформації банківською установою. Розміщення умов надання банківських послуг на сайті установи не є достатнім інформуванням споживача. Інформація про тарифи та штрафні санкції має доводитися до споживача у належний спосіб, що сприятиме прийняттю усвідомленого та обґрунтованого рішення щодо укладання договору. Тому уявляється доцільним врахування положень європейського законодавства щодо надання переддоговірної інформації споживачам фінансових послуг та внесення відповідних змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Література:

1. Directive 2008/48/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on credit agreements for consumers and repealing Council Directive 87/102/EEC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32008L0048>

2. Directive 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 concerning the distance marketing of consumer financial services and amending Council Directive 90/619/EEC and Directives 97/7/EC and 98/27/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/AUTO/?uri=CELEX:32002L0065&qid=1607340727506&rid=1>

3. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

4. Про затвердження Положення про інформаційне забезпечення банками клієнтів щодо банківських та інших фінансових послуг: Постанова Правління Національного банку України від 28 листопада 2019 року № 141. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_28112019_141

5. Постанова Верховного Суду від 03 липня 2019 року у справі № 342/180/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/82998244?fbclid=IwAR3McI76UN3zUqr3Ou1sgfrAT00vYIAI8hmYSSaFdIv0j7UIEb_uG7hkj2k

ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ФУНКЦІОНУВАННЮ ФІНАНСОВИХ ПІРАМІД

Мовчан Р. О.

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, міжнародного і кримінального
права Донецького національного університету імені Василя Стуса*

У нашій державі однією з найбільш актуальних проблем захисту прав споживачів фінансових послуг традиційно вважається функціонування фінансових пірамід. При цьому маємо зазначити, що ця проблема «знайома» не лише Україні, через що діяльність фінансових пірамід заборонена та, як правило, є кримінально караною в багатьох країнах світу.

При цьому серед країн, які представляють «західну» гілку романо-германської кримінально-правової системи, лише австрійське кримінальне законодавство може «похизуватися» наявністю спеціальної норми про будівництво фінансових пірамід. Так, у § 168а КК Австрії передбачено відповідальність за: 1) започаткування або організацію; 2) сприяння вступу нових членів через організацію зборів, поширення проспектів або іншим способом; 3) іншим чином у виді промислу сприяння розповсюдженню системи, пов'язаної з очікуванням прибутку, учасники якої сподіваються отримати майнову вигоду тільки в тому випадку, якщо ця чи залежна від неї система за таких умов призведе до участі в ній інших осіб, та для отримання ними майнової вигоди, яка повністю або частково залежить від змінюваної за конкретних умов поведінки учасників, які вступають (ігри по ланцюгу та будівництво фінансових пірамід).

За шахрайство при капіталовкладенні передбачено відповідальність у ст. 264а КК ФРН. Однак, на відміну від австрійського, німецький законодавець визнав злочинним лише таке залучення вкладів, яке супроводжується наданням великому колу осіб неправильних відомостей про вигідність вкладів і замовчуванням про невикідні факти вкладення чи інші обставини, які мають значення для ухвалення рішення про такі вклади.

Заслуговує на увагу і китайський досвід кримінально-правової охорони прав споживачів фінансових послуг. Зокрема, імпонує те, що китайський законодавець не намагається перерахувати в диспозиції відповідної заборони (ст. 176 КК КНР) всі способи протиправного залучення вкладів населення, а замість цього обмежується вказівкою на те, що злочинним визнається будь-яке незаконне залучення вкла-

дів чи їхнє нецільове використання з порушенням фінансової дисципліни. Варто відзначити, що до числа кримінально караних віднесені всі вказані діяння незалежно від суми залучених коштів; вчинення ж відповідних діянь у великих розмірах визнається кваліфікуючою ознакою.

Законодавці більшості пострадянських країн не сприйняли ідею виділення окремої кримінально-правової норми, присвяченої фінансовим пірамідам, віддавши перевагу загальній забороні щодо незаконного підприємництва (ст. 192 КК Азербайджану, ст. 188 КК Вірменії, ст. 192 КК Грузії), якою передбачається відповідальність за здійснення підприємницької діяльності без реєстрації або без спеціального дозволу (ліцензії) у випадках, коли такий дозвіл (ліцензія) є обов'язковим. При цьому в деяких державах злочинним визнається і зайняття забороненою підприємницькою діяльністю (наприклад, ст. 259 КК Таджикистану). Водночас молдовський законодавець для створення більш дієвого механізму кримінально-правової охорони прав споживачів фінансових послуг виокремив норму, в якій передбачив відповідальність за незаконне зайняття фінансовою діяльністю (статті 241, 241-1 КК Молдови).

Якщо у ст. 241-1 цього Кодексу передбачено відповідальність за будь-яке незаконне зайняття фінансовою діяльністю, то в ч. 2 ст. 233 КК Білорусі «Незаконна підприємницька діяльність» – лише за один з її різновидів – незаконну або заборонену підприємницьку діяльність, яка супроводжувалась залученням грошових коштів, електронних грошей чи іншого майна громадян, якщо виплата доходів чи повернення грошових коштів, електронних грошей чи іншого майна громадян здійснювалася повністю чи частково за рахунок залучених грошових коштів, електронних грошей чи іншого майна громадян. Як бачимо, фактично мова йде про незаконну підприємницьку діяльність, що здійснюється за допомогою (у формі) організації фінансової піраміди.

Схожі за змістом діяння забороняються доповненою в 2016 р. статтею 172-2 КК РФ, якою передбачається відповідальність за організацію діяльності щодо залучення грошових коштів та (або) іншого майна фізичних осіб та (або) юридичних осіб у великому розмірі, при якій виплата прибутку та (або) надання іншої користі особам, грошові кошти та (або) інше майно яких були залучені раніше, здійснюється за рахунок залучених грошових коштів та (або) іншого майна інших фізичних осіб та (або) юридичних осіб. На відміну від білоруського, російський законодавець визнав злочинним лише такий різновид цієї діяльності, якому притаманна ще одна визначальна риса – відсутність

інвестиційної та (або) іншої законної підприємницької чи іншої діяльності, пов'язаної з використанням залучених грошових коштів та (або) іншого майна, в обсягах, що є зівставними з обсягами залучених грошових коштів та (або) іншого майна. Перевагою ст. 172-2 КК РФ порівняно з ч. 2 ст. 233 КК Білорусі є і те, що в ній виправдано йдеться про залучення коштів не громадян, а будь-яких фізичних та (або) юридичних осіб. Подібні діяння караються і ст. 188-1 КК Узбекистану, в якій передбачено відповідальність за незаконну діяльність щодо залучення грошових коштів та (або) іншого майна.

Єдиними ж на пострадянському просторі країнами, в КК якої присутні норми, де безпосередньо вживається формулювання «фінансова піраміда», є Киргизія та Казахстан. Так, у ст. 214 КК Киргизії кримінально караними визнано такі діяння, як створення умов для діяльності фінансової піраміди, пропозиція участі в ній чи залучення фінансових активів за допомогою фінансової піраміди, а також організація та керівництво діяльністю фінансової піраміди. При цьому у примітці визначено, що під фінансовою пірамідою у цій статті слід розуміти створення, використання, експлуатацію або сприяння розвитку систем продаж, при яких споживач платить за можливість отримання компенсації, яка надається переважно за рахунок залучення інших споживачів до такої схеми, а не за рахунок продажів чи споживання продукції. Як бачимо, це визначення не містить усіх сутнісних ознак фінансової піраміди.

У ст. 217 КК Казахстану передбачено відповідальність за створення та керівництво фінансовою (інвестиційною) пірамідою, тобто за організацію діяльності щодо отримання прибутку (майнової вигоди) від залучення коштів або іншого майна або права на нього фізичних та (або) юридичних осіб без використання залучених коштів на підприємницьку діяльність, що забезпечує прийняті зобов'язання, шляхом перерозподілу таких активів і збагачення одних учасників за рахунок вкладів інших, а також за керівництво фінансовою (інвестиційною) пірамідою або її структурними підрозділами. Очевидно, що саме це визначення фінансової піраміди є підстави вважати найбільш вдалим, адже в ньому, по-перше, вказується на залучення не лише коштів або іншого майна (як у ст. 172-2 КК РФ), а і прав на нього; по-друге, кримінально караним визнається не тільки організація, а і керівництво такою компанією або її структурними підрозділами; по-третє, відсутня вказівка на таке наявне в 172-2 КК РФ оцінне поняття, як зівставний обсяг. Позитивно слід розцінювати і те, що в примітці ст. 217 КК Казахстану передбачено можливість звільнення від кримінальної відповідальності особи (крім організатора фінансової (інвестиційної) піраміди), яка добровільна заявила про сприяння створенню

фінансової (інвестиційної) піраміди чи керівництво нею або її структурними підрозділами, а також активно сприяє розкриттю чи припиненню її діяльності.

Таким чином, незважаючи на те, що в кримінальному законодавстві деяких держав (Білорусь, Казахстан, Киргизія, РФ, Узбекистан) містяться спеціальні норми про будівництво фінансових пірамід (незаконне залучення вкладів населення), можна констатувати, що зарубіжні законодавці загалом віддають перевагу загальним нормам, присвяченим відповідальності за будь-яку незаконну підприємницьку діяльність.

ЗАХИСТ ПРАВ КОРИСТУВАЧІВ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ

Назаренко В.О.

аспірант кафедри міжнародного, європейського права та цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

В умовах сьогодення, питанням захисту прав споживачів фінансових послуг, зокрема користувачів платіжних систем доволі актуальне. Цифровий розвиток банківської сфери крім позитивних змін, створює нові можливості для шахрайства. Досить поширеними в вітчизняній судовій практиці останніх років є випадки несанкціонованого використання платіжних карток, списання/зняття коштів третіми особами з рахунків держателів карток без їх відома чи дозволу, незаконне заволодіння коштами з рахунків користувачів платіжних систем. До 2020 року захистом прав споживачів фінансових послуг в Україні не опікувався жоден із держорганів. Як наслідок, тільки за 2018 рік і лише Національний банк України отримав понад 13 тис. скарг від споживачів, обурених якістю фінансових послуг. Водночас через відсутність відповідного мандату НБУ не мав можливості ані попередити зловживання, ані вжити заходів до порушників[3]. Тому перед вітчизняним законодавцем гостро постала проблема необхідності впровадження ефективних правових гарантій захисту користувачів платіжних систем шляхом удосконалення національного законодавства.

У зв'язку з вище зазначеним та з метою створення правових основ для захисту прав та інтересів клієнтів фінансових установ в Україні відбулося оновлення законодавства. Так зокрема 20.09.2019 прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг»,

який набув чинності 19.01.2020. Відповідні норми зазначеного Закону покладають на Національний Банк України здійснення функції захист прав споживачів фінансових послуг, що надаються банками, а також іншими фінансовими установами та особами, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Національний банк України [4]. Крім цього, згідно пункту 35 статті 7 Закону України «Про Національний банк України» НБУ організовує роботу та здійснює заходи з підвищення рівня фінансової грамотності населення. Також ухвалений Закон дозволить усунути нав'язування фінансовими установами непотрібних послуг, зміну істотних умов договорів без попереджень чи в односторонньому порядку, а також передачу персональних даних третім особам. Це не вичерпний перелік порушень, проте саме з ними найчастіше стикаються українці, згідно з дослідженням USAID. У Національному банку вже створений профільний підрозділ – Управління захисту прав споживачів фінансових послуг, який відповідатиме на скарги споживачів, розроблятиме нормативну базу, встановлюватиме вимоги до прозорості та достовірності інформації, яку банки та небанківські установи розкривають, проводитиме перевірки установ. Також Національний банк вже опублікував проект Концепції захисту прав споживачів фінансових послуг, яка пропонує зобов'язати банки розкривати на своїх веб-сайтах та у рекламі достовірну та повну інформацію про продукти, а також розробити зручні "калькулятори" для порівняння вартості послуг. [3].

Вітчизняну правову базу захисту прав та інтересів користувачів платіжних систем становлять Закони України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про Національний банк України», «Про валюту і валютні операції», Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, а також інші нормативно-правові акти у сфері переказу коштів видані Національним Банком України. Статтею 12 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» встановлено, що фінансова установа під час надання інформації клієнту зобов'язана дотримуватися вимог законодавства про захист прав споживачів. Забороняється покладати на споживача фінансових послуг сплату будь-яких платежів, відшкодувань, штрафних санкцій за реалізацію ним права на відмову від договору, предметом якого є надання йому фінансової послуги, чи за дострокове розірвання (ініціювання дострокового розірвання) споживачем фінансових послуг такого договору, а також забороня-

ється стягувати такі платежі, відшкодування, штрафні санкції. Забороняється покладати на споживача фінансових послуг сплату будь-яких платежів, відшкодувань, штрафних санкцій за дострокове виконання ним умов договору, предметом якого є надання йому фінансової послуги, а також забороняється стягувати такі платежі, відшкодування та штрафні санкції [5].

Крім цього згідно пункту 1 статті 4 Закону України «Про захист прав споживачів» споживачі під час укладення, зміни, виконання та припинення договорів щодо отримання (придбання, замовлення тощо) продукції, а також при використанні продукції, яка реалізується на території України, для задоволення своїх особистих потреб мають право на захист своїх прав державою. А також, згідно пункту 6 цієї статті споживач має право звернутися до суду та інших уповноважених державних органів за захистом його порушених прав.

Враховуючи вище викладене можна зробити висновок, що на вітчизняному рівні захист прав користувачів платіжних послуг базується на частково оновлених нормах законодавства, але разом з тим рівень ефективності їх реалізації залежатиме і від подальшого впровадження міжнародних стандартів надання платіжних послуг. Що передбачено статтею 133 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, згідно з якою сторони визнають важливість наближення чинного українського законодавства у сфері платіжних послуг до законодавства Європейського Союзу. Україна має забезпечити поступове приведення своїх чинних законів та майбутнього законодавства у відповідність до актів Європейського Союзу [6].

До нормативно-правових актів європейського законодавства у сфері захисту прав користувачів платіжних послуг можна віднести Директиву 2009/110/ЄС Європейського Парламенту та Ради про започаткування та здійснення діяльності установами – емітентами електронних грошей і пруденційний нагляд за ними, Директиву 2015/2366/ЄС про платіжні послуги на внутрішньому ринку, Регламент (ЄС) № 260/2012 Європейського Парламенту та Ради про створення технічних і бізнес-вимог для кредитних переказів і прямих депозитних переказів в євро, що вносить зміни до Регламенту (ЄС) № 924/2009; Регламент (ЄС) 2015/847 Європейського Парламенту та Ради про інформацію, яка супроводжує перекази коштів, який скасовує Регламент (ЄС) № 1781/2006; Регламент (ЄС) 2015/751 Європейського Парламенту та Ради про міжбанківські комісійні збори за платіжні операції, що здійснюються за допомогою платіжних карток; Директива 2015/849/ЄС Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей та фінансування тероризму, що вносить зміни до Регламенту

(ЄС) № 648/2012 Європейського Парламенту і Ради, а також скасовує Директиву 2005/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради та Директиву Комісії 2006/70/ЄС.

Зазначені акти спрямовані насамперед на захист прав споживачів платіжних послуг, зокрема і користувачів платіжних систем, шляхом запобігання та протидії порушенням та обмеженням їхніх прав. Основними завданнями платіжного законодавства у сфері забезпечення захисту прав користувачів платіжних систем є: гарантування стабільності та безперервності проведення платежів; надання платіжних послуг на високому рівні з точки зору гарантування безпеки і незалежності платіжних систем з використанням новітніх технологій; здійснення захисту платіжної інфраструктури від злочинних посягань і несанкціонованого доступу, у тому числі підробки фінансових документів, платіжних карток чи інших засобів доступу до банківських рахунків, електронних грошей, незаконних дій щодо внесення змін до таких платіжних інструментів тощо; сприяння зниженню тарифів і комісій за надання платіжних послуг.

Окремо варто виділити Директиву 2015/2366/ЄС про платіжні послуги на внутрішньому ринку в новій редакції 2015 року, яка набула чинності з 12 січня 2016 року. Ця Директива зобов'язала країни-члени ЄС привести національне законодавство у відповідність до її норм ще до 13.01.2018 [1]. Зазначена Директива удосконалює механізм захисту прав користувачів платіжних послуг, а також надає гарантії вільного доступу на європейський ринок різним платіжним системам, у тому числі небанківським платіжним сервісам, які можуть здійснювати грошові перекази не тільки через банки, а й за допомогою різних платіжних агентів, через мережу телекомунікацій та операторів систем інформаційних технологій. Все це сприяє конкуренції та розвитку інновацій у сфері фінансових технологій, а також вільній реалізації клієнтом (користувачем, споживачем) свого права на вибір найбільш прийняттого платіжного сервісу, що у цілому впливатиме на рівень конкурентоздатності європейських банків і платіжних компаній у глобальній світовій мережі електронних платежів.

Крім цього Директива дозволяє зовнішнім операторам платіжних послуг отримувати доступ до платіжного рахунку користувача (клієнта), що ведеться іншим оператором з переказу коштів, і використовувати інформацію про наявність на ньому грошових коштів. Оператори з переказу коштів, які мають право обслуговувати рахунки, будуть зобов'язані надавати зовнішнім операторам платіжних послуг доступ до своїх систем. З цією метою нормами Директиви PSD 2 передбачена єдина система правил з чітким описом умов, за якими такі

оператори можуть отримувати доступ до фінансової інформації користувача (клієнта) від його імені. На сьогодні функція платіжної установи полягає у фінансовому посередництві для виконання платежів клієнтів. Платіжна установа являє собою канал руху грошових коштів, які не належать самій платіжній установі. Платіжна установа може організовувати, наприклад, збирання комунальних платежів та подальший розподіл коштів між постачальниками комунальних послуг, прийом платежів для третіх осіб (наприклад, інтернет-торговців або мобільних операторів). Так само за рахунок власних коштів може надавати послугу швидких переказів між різними фінансовими організаціями різних регіонів. Так зараз діють платіжні компанії в Європі [2].

Отже, при удосконаленні національного законодавства у сфері платіжних систем головною його метою має бути захист прав користувачів платіжних систем в Україні, що сприятиме оптимізації вітчизняного платіжного ринку, відкриттю можливостей українським фінансовим установам конкурувати зі світовими лідерами у глобальній платіжній мережі, а також підвищенню довіри населення до фінансових послуг.

Література:

1. Директива 2015/2366/EC – Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32015L2366>

2. Ковальова І. Лобістське мислення: Як платіжні компанії прагнуть до самостійності [Електронний ресурс] / І. Ковальова. — Режим доступу : <https://ua.112.ua/statji/lobistske-myslennia-yak-platizhni-kompanii-prahnut-dosamostiinosti-345269.html>

3. Національний банк України [Електронний ресурс] — Режим доступу : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/ukrayina-stala-120-yu-derjavoyu-u-sviti-de-prava-spojivachiv-finansovih-poslug-zahischeni-zakonom>

4. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг» Закон України від 20.09.2019 № 122-IX [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/122-20/stru#Stru>

5. «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» Закон України від 12.07.2001 № 2664-III [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>

6. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] — Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu>

ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ЕЛЕМЕНТІВ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ²

Плотнікова М.В.

*кандидат юридичних наук
доцент кафедри МЄПЦПД
Сумський державний університет*

Швагер О.А.

*асистент кафедри МЄПЦПД
Сумський державний університет*

Дієва система захисту прав споживачів фінансових послуг є вкрай необхідною для розвитку економіки будь-якої країни, тому що сприяє значному розширенню кола залучених у цю сферу споживачів. Завдяки останній світовій фінансовій кризі стала безсумнівною необхідність належного захисту прав споживачів фінансових послуг. Для ефективного захисту споживачів фінансових послуг були установлені відповідні правила як на етапі до їх отримання, так і після.

Якщо характеризувати як окремі елементи системи захисту прав споживачів фінансових послуг у ЄС, то в першу чергу слід зазначити, що для підтримання впевненості споживачів передбачена загальна заборона несправедливих видів торговельної практики. Директива 2005/29/ЄС_Європейського Парламенту та Ради від 11.05.2005 р. про недобросовісну комерційну практику від бізнесу до споживача на внутрішньому ринку. Так, комерційна практика вважається недобросовісною, якщо вона суперечить вимогам професійної добросовісності та суттєво спотворює економічну поведінку пересічного споживача. Це стосується, зокрема, оманливих дій та бездіяльності, а також певних видів агресивної комерційної практики.

Безпосередньо кредитним угодам присвячено Директиву 2008/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2008 року про кредитні угоди для споживачів та про скасування Директиви Ради 87/102/ЄЕС, в якій визначені права споживачів фінансових послуг на доконтрактній стадії, а також на стадії виконання кредитної

² Дослідження проведено на виконання проєкту 619998-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE «Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг» в рамках напряму Модуль Жана Моне програми Erasmus+ (спільний проєкт Сумського державного університету та Виконавчого агентства ЄС з освіти, аудіовізуальних засобів та культури). Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

угоди, зокрема, щодо розкриття інформації для споживача перед укладанням договору та вимоги до рекламної інформації. Так, відповідно до ст. 4 Директиви 2008/48/ЄС будь-яка реклама щодо кредитних договорів, яка вказує процентну ставку або будь-які цифри, що стосуються вартості кредиту для споживача, повинна включати стандартну інформацію. Така інформація на папері або на іншому довговічному носії надається за допомогою стандартної європейської форми інформації про споживчий кредит (Додаток II до Директиви). Обов'язок надати переддоговірну інформацію покладено не тільки на фінансову установу – з метою захисту прав споживача фінансових послуг перед укладанням кредитного договору кредитор має оцінити кредитоспроможність споживача на основі достатньої інформації, яка, де це доречно, отримується від споживача, і, де це необхідно, на основі консультацій відповідної бази даних.

Для відносин у сфері страхування також передбачено надання відповідної інформації споживачу страхових послуг. Директива 2009/138/ЄС Європейського парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року про початок і ведення діяльності у сфері страхування і перестраховання (Solvency II). У ст. 183-186 Директиви встановлено обов'язок страхового посередника надати інформацію власнику страхового поліса (обсяг інформації відрізняється якщо це страхування життя або інший вид страхування).

Поширеність надання фінансових послуг дистанційно зумовила ухвалення Директиви 2002/65/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 вересня 2002 року щодо дистанційного маркетингу споживчих фінансових послуг та внесення змін до Директиви Ради 90/619/ЄЄС та Директив 97/7/ЄС та 98/27/ЄС. Для захисту права на свободу вибору встановлено обсяг інформації, яку повинен отримати споживач до укладення дистанційного контракту, визначено, що він має право відмовитися від дистанційного контракту, визначені особливі умови платежів, передбачено захист споживача від небажаних послуг та небажаної комунікації.

Нагляд за ринковою поведінкою фінансових установ є ще одним елементом системи захисту прав споживачів фінансових послуг. Цей нагляд є одним з напрямів у системі регулювання фінансового ринку, який забезпечує, щоб споживачі були добре поінформовані про продукти та послуги, які вони купують, а також, аби фінансові установи справедливо ставилися до споживачів.

Основою ефективної фінансової системи захисту споживачів є доступний та ефективний механізм звернення, який дозволяє споживачам як знати, так і відстоювати свої права на розгляд та розгляд їх

скарг прозорим та справедливим способом у розумні терміни. Механізми розгляду скарг споживачів фінансових послуг складаються з двох стадій: 1) скарг, які подаються на розгляду постачальнику фінансових послуг, які зазвичай називають внутрішнім вирішенням спорів; 2) та скарги, які, якщо їх не вдається вирішити задовільно, розглядаються в альтернативному, позасудовому процесі, який зазвичай називають зовнішнім вирішенням спорів.

Європейська Комісія ініціювала створення уніфікованої системи звернень та скарг споживачів та визначила порядок їх розгляду відповідними органами. У зв'язку з тим, що судовий захист порушених прав може бути складним і дорогим для споживача, тому в ЄС функціонує система органів альтернативного вирішення спорів. Прийнята Директива 2013/11/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2013 р. про альтернативне вирішення спорів спрямована на забезпечення безперешкодного функціонування внутрішнього ринку ЄС шляхом досягнення високого рівня захисту інтересів споживачів. Порядок подання скарг до національних органів регулюється законодавством держави-члена, а у кожній державі повинен бути створений орган, наділений повноваженнями розглядати скарги споживачів щодо порушення їх прав. Фінансова установа зобов'язана надати споживачу інформацію, про орган, уповноважений розглядати скарги.

Регламент (ЄС) № 524/2013 про вирішення спорів онлайн (Online Dispute Resolution), який було ухвалено як доповнення до Директиви 2013/11/ЄС, став правовою основою для роботи Online Dispute Resolution Platform. Платформа розпочала свою роботу в січні 2016 року. Вона має вигляд інтерактивного сайту та слугує відправною точкою (координаційним пунктом) для споживачів та продавців при позасудовому вирішенні спорів онлайн. Платформа об'єднує всі установи/організації альтернативного вирішення спорів та містить загальну інформацію щодо позасудового вирішення спорів, які виникають з онлайн-договорів купівлі-продажу чи надання послуг.

Окрім розгляду суперечок споживачі фінансових послуг можуть потребувати консультацій чи роз'яснень. ЄС створив європейські споживчі центри (ECC-Network) для надання інформації та консультацій щодо транскордонних покупок та розгляду скарг споживачів. Паралельна з ECC-Net функціонує мережа FIN-NET, яка виконує ту саму роль для скарг на транскордонні фінансові послуги.

Європейське законодавство містить низку положень, що стосуються гарантій та компенсацій для споживачів фінансових послуг: 1) Директива 97/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 3 березня 1997 року про схеми компенсації інвесторам; 2) Директива

2014/49/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 квітня 2014 р. про системи гарантування вкладів; 3) Директива 2009/138/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року про заснування та здійснення діяльності зі страхування та перестраховування (Solvency II).

Захист прав споживачів слід здійснювати не тільки після конкретного порушення, а й з метою запобігання порушенням прав великої кількості споживачів. Для цього запроваджено систему захисту колективних інтересів споживачів відповідно до Директиви 2009/22/ЄС від 23.04.09 р. про судові заборони щодо захисту інтересів споживачів. На заміну цієї Директиви 24 листопада 2020 року Європейський Парламент схвалив нову директиву про представницькі дії щодо захисту колективних інтересів споживачів («Директива про колективне відшкодування»), яка ще не набула чинності.

В цілому система захисту прав споживачів фінансових послуг ЄС функціонує досить ефективно, реагує на нові виклики та постійно удосконалюється. Хоча деякі особливості цієї системи пов'язані із організацією внутрішнього ринку в ЄС та наданням транскордонних послуг, Україні варто орієнтуватися на в цілому позитивний досвід при формуванні власної системи захисту прав споживачів фінансових послуг.

СТРАХОВИЙ ЗАХИСТ ВІД КОРОНАВІРУСУ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ СТРАХУВАННЯ

Ромашкін С.В.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного права та правосуддя

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Виникнення та розповсюдження коронавірусної хвороби, яку минулого року було визнано пандемією світового масштабу, значним чином вплинули на страховий ринок, змусивши його учасників не тільки переорієнтуватися на віддалену роботу, а й підштовхнули до розробки нових страхових продуктів. В умовах зростання кількості COVID-інфікованих дедалі актуальнішою стає страховий захист. Українцям навіть розпочали продавати страховку виключно від COVID-19. Сьогодні приблизно в 90% запитів або пролонгацій на медичне страхування клієнти просять включити захист від коронавірусу.

Страховий захист від коронавірусу насамперед знадобився українським *туристам*, адже майже всі країни почали вимагати, щоб туристична страховка тих, хто в'їжджає до них, обов'язково покривала лікування COVID-19. Згідно з умовами страхування, діагностика і лікування від коронавірусу покриваються страховим полісом за аналогією з іншими звичайними вірусами і не можуть підпадати під виключення пандемії. В договорах страхування осіб, які виїжджають за кордон, з'явилася опція *страхування від ризику невиїзду* в разі отримання позитивного тесту на COVID-19. Аналогічна опція діяла до введення безвізового режиму з державами шенгенської зони. Якщо туристу відмовляли у видачі візи, то страхова компанія компенсувала вартість туру. Зараз якщо в туриста позитивний тест на коронавірус і він не може поїхати відпочивати, то страхова компенсує вартість неотриманої послуги в межах страхової суми.

Крім базового покриття від коронавірусу, туристам пропонують *розширений захист «Стоп COVID»*, який передбачає оплату карантинних заходів протягом 14 днів, якщо у туриста позитивний ПЛР-тест, але захворювання проходить безсимптомно. Страхова також оплачує два контрольні ПЛР-тести і квитки в Україну, якщо турист пропустив плановий рейс через захворювання або карантин [1].

З великим ростом кількості хворих COVID-19 страховий захист від цього захворювання став актуальним і *всередині держави*. Стандартне місцеве корона вірусу покриває лікування всіх гострих інфекційних захворювань, крім «особливо небезпечних» (наприклад, СНІДу, холери або туберкульозу). Саме тому виникнення нової респіраторної хвороби – COVID-19 – могло бути виключенням із договору. У кожного страховика це питання вирішувалося індивідуально.

Чимало українців, які мають страховку за програмою *добровільного медичного страхування* (ДМС, корпоративні договори, укладені з ініціативи роботодавця), зіштовхнулися з тим, що страховики відмовляли в компенсації витрат на лікування, хоча первинні симптоми захворювання були схожі на класичну ГРВІ. Щоб запобігти непорозумінням, страхові компанії пропонують роботодавцям включити опцію страхування від COVID-19 у стандартну програму ДМС. У рамках корпоративного ДМС надається можливість за доплату розширити покриття стандартних програм і цим ризиком. Є різні варіанти: у кожному конкретному випадку вони обговорюються з клієнтом.

Включення у стандартні поліси добровільного медичного страхування опції щодо ковіду стикається з низкою труднощів. Страховики не можуть гарантувати своєчасну госпіталізацію застрахованої особи в умовах переповненості лікарень. Найчастіше неможливо навіть

оперативно організувати прийом у сімейного лікаря або виклик лікаря додому. Саме з цієї причини більшість компаній пропонують «виплатну» опцію страхування від COVID-19: клієнт отримує гроші за фактом настання страхової події.

У більшості випадків виплати за програмами захисту від COVID-19 будуть невеликими, і при важкому перебігу захворювання не покривають всю вартість медичної допомоги, особливо в приватних клініках. «Але є лайфхак – можна поєднувати різні програми декількох страхових компаній. Українське законодавство і ринкова практика це дозволяють[2].

Насамперед компанії все частіше стали пропонувати індивідуальним та корпоративним клієнтам *корона вірусу*, які покривають лише один ризик – COVID-19. Захист від однієї хвороби забезпечує більш низьку вартість страхування (що підвищує його доступність) в порівнянні з корона вірусам від усіх захворювань.

Можливість укласти корпоративний договір страхування з покриттям COVID-19 було запропоновано деякими страховиками відразу після початку пандемії – у березні.

Мінімальна програма страхової компанії розрахована на госпіталізацію застрахованої особи у випадку важкого перебігу захворювання: у разі наявності загрози життю, або в разі потреби невідкладних реанімаційних заходів. Максимальна програма страхової компанії розрахована на амбулаторне та стаціонарне лікування, де сума компенсації до 5000 грн. та 10 000 грн. відповідно; госпіталізацію застрахованої особи коли важкий перебіг захворювання – 25 000 грн., смерть особи – 100 000 грн.

Щодо індивідуальних клієнтів, то в них вибір страхових продуктів більший. Найчастіше страховики пропонують програми-конструктори, коли клієнт має можливість вибрати наповнення пакета і термін страхування. Діапазон максимальних страхових виплат складає – 10-100 тисяч гривень. Термін страхування – від місяця до року. Найбільшою популярністю користується шестимісячний термін.

Усі компанії покривають ризик смерті від коронавірусу (100% страхової суми), майже всі – отримання інвалідності та госпіталізацію (оплачується кожен день перебування в стаціонарі, але в сумі, яка не перевищує половини розміру максимальної страхової виплати) або амбулаторне лікування (фіксована сума за кожен день лікування) [1].

Також потрібно зупинитися на такому важливому аспекті, що застрахуватися від коронавірусу *можуть не всі охочі*. Винятком є українці віком понад 75 років, до того ж у кожній компанії свої вікові обмеження.

Традиційно відмовляють страховики громадянам з 1-ю та 2-ю групами інвалідності, інфікованим ВІЛ/СНІД та онкохворим, також можуть не застрахувати хворих на цукровий діабет. Складно отримати страховий захист і медичним працівникам – навіть тим, хто не лікує ковідних хворих. «Їм може бути відмовлено в індивідуальному страхуванні, або тариф виявиться в 2-2,5 рази вище стандартної ціни роздрібних програм. Кращий варіант для лікарів і медсестер – просити роботодавця купити корпоративний страховий поліс або об'єднуватися в групи більше 10 осіб, щоб укласти груповий договір страхування [2].

Страхові компанії дуже ретельно вивчають потенційних клієнтів: є кілька варіантів захисту від випадків, коли поліс купує людина з ознаками захворювання. Як правило, при наявності ознак ГРВІ в страхуванні відмовляють. Деякі страховики готові застрахувати клієнтів із симптомами ГРВІ, але тоді діє «тимчасова франшиза»: договір набуває чинності через сім днів з моменту отримання оплати за продану страховку, або – через два тижні. Оскільки перебіг COVID-19 дуже непередбачуваний, такий часовий проміжок відіб'є бажання страхуватися у тих, хто впевнений у своїй інфікованості.

Епідемія COVID-19 набирає обертів, в Україні залишилися тільки «помаранчеві» та «червоні» зони. Тому потрібно розраховувати не тільки на Міністерство охорони здоров'я, а й на власні сили та намагатися знизити свої потенційні витрати за допомогою медичного страхування.

Література:

1. Руденко В. Страховка от COVID: сколько могут получить заболевшие коронавирусом. Экономическая правда, 25 ноября 2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/11/25/668376/> (дата обращения: 13.01.2021).
2. Ковід наступає: чи врятує українців страховка від корона вірусу. URL: <https://finclub.net/ua/analytics/kovid-nastupaie-chy-vriatuie-ukraintsiv-strakhovka-vid-koronavirusu.html> (дата обращения: 12.01.2021).

ОКРЕМІ СТАНДАРТИ НАДАННЯ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Славко А.С.

*канд. юрид. наук, асистент кафедри МЄПЦПД,
Сумський державний університет*

Банківські установи та послуги, які вони надають, відіграють важливу роль як у забезпеченні стабільності економіки, так і у створенні

комфорту у повсякденному житті. Але при цьому варто враховувати апріорі нерівне становище сторін у відносинах з банком, особливо при обслуговуванні фізичних осіб – доволі часто клієнт банківської установи є недостатньо обізнаним із тонкощами та особливостями банківських процедур, що робить його вразливим до шахрайства та маніпуляцій. З огляду на ці міркування, уряди і навіть окремі міжнародні організації «втручаються» у регулювання банківських послуг, встановлюючи стандарти їх надання.

Варто зауважити, що встановлення належних стандартів регулювання надання банківських послуг також є одним із зобов'язань нашої держави відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Так, стаття 127 Угоди передбачає, що кожна Сторона докладає необхідних зусиль для забезпечення впровадження міжнародних стандартів регулювання та нагляду у сфері фінансових послуг [1]. Угода вказує на необхідність рецепції актів Базельського комітету, Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю, Міжнародної організації комісій з цінних паперів та Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)[1].

Тим не менш, ще одним не надто очевидним, але важливим джерелом стандартів захисту споживачів банківських послуг є практика Європейського суду з прав людини. Такі зобов'язання держави впливають, зокрема, зі статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка гарантує право мирно володіти майном. Положення цієї статті інтерпретовані ЄСПЛ у низці справ як такі, які поширюються у тому числі і на банківську справу.

Зокрема, одними із перших кроків у вказаній царині стали справи *Zolotas v. Greece*. Заявник у справах мав депозитний рахунок, на якому зберігався еквівалент майже 2 тисяч євро. У період між 1981 та 2003 роком він не здійснив жодної транзакції за цим рахунком, хоча, як він стверджує, періодично дізнавався про його стан. У 2003 році, коли заявник поцікавився станом рахунку, банк йому повідомив, що рахунок більше не підлягає обслуговуванню як «прострочений». Національні суди, до яких звертався заявник, стали на сторону банку, вказавши, що останній діяв відповідно до норм національного законодавства, які встановлюють строк у 20 років для закриття неактивних рахунків. На думку національних судів, такий захід слугує забезпеченню принципу правової визначеності [2].

ЄСПЛ з цього приводу нагадав, що стаття 1 Протоколу № 1, основною метою якої є захист особи від невинуватого втручання держави в мирне користування її майном, може також спричинити позитивні зобов'язання, що вимагають від держави: вжити певних заходів, необхідних для захисту права власності, особливо там, де

існує прямий зв'язок між заходами, які заявник може законно очікувати від влади, та ефективним користуванням його майном. Навіть у горизонтальних відносинах можуть бути задіяні міркування щодо суспільних інтересів, які можуть покласти на державу певні зобов'язання. ... Втручання у мирне користування власністю та утримання від такого втручання повинні забезпечити справедливий баланс між вимогами загальних інтересів громади та вимогами захисту основних прав особи (§ 39-40) [2]. ЄСПЛ погодився, що обмеження терміну дії «неактивного» депозитного рахунку 20 роками переслідує легітимну мету і слугує дотриманню принципу правової визначеності, але при цьому наголосив, що якщо особа, яка вносить грошову суму в банк, передає останньому право на використання зазначеної суми, банк повинен її зберегти і, якщо він її використовує для своїх цілей, повернути вкладнику еквівалентну суму після розірвання договору. Тому власники рахунків мають право сумлінно вірити, що їхні депозити у безпеці, особливо якщо вони бачать, що відсотки були зараховані на їх рахунок. Вони можуть законно розраховувати на інформацію про будь-яку ситуацію, яка може поставити під загрозу угоду, яку вони уклали з банком, або їхні фінансові інтереси, щоб вони могли заздалегідь вжити необхідних заходів для дотримання закону та захисту своїх майнових прав. Такі відносини довіри притаманні банківським операціям та банківському законодавству (§ 52) [2]. Відтак, з огляду на відсутність відповідного повідомлення для заявника, Суд констатував порушення статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції.

Значні проблеми також пов'язані зі змінами організаційно-правової форми чи структури власності банківських установ. Яскравим прикладом тут слугує справа *Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the former Yugoslav Republic of Macedonia*, де заявники скаржились на заморожування їх валютних рахунків після розпаду колишньої Югославії. Суд вказав, що їх депозити стали недоступними через такі фактори, як відсутність коштів у відповідних банках, введення законом заморожування рахунків та невжиття державними органами влади заходів, спрямованих на те, щоб дати можливість власникам депозитів у ситуації заявників розпоряджатися своїми заощадженнями. На переконання ЄСПЛ, цей стан речей цілком може бути розглянутий з точки зору втручання в ефективне здійснення права, захищеного статтею 1 Протоколу № 1, або з точки зору відсутності забезпечення здійснення цього права [3].

У вказаній справі ЄСПЛ розробив комплекс критеріїв, які беруться до уваги для оцінки того, наскільки держава може відповідати за борги деяких юридичних осіб, що діють на її території, до яких належать: юридичний статус компанії (згідно публічного чи приватного

права); характер її діяльності (державна функція або звичайний комерційний бізнес); контекст її функціонування (наприклад, монополія або суворо регульований бізнес); її інституційна незалежність (обсяг державної власності); та її оперативна незалежність (обсяг державного нагляду та контролю) (§ 114). З огляду на вказані критерії, держави мають нести відповідальність за боргами державних банківських установ, згаданих у справі, таких як Ljubljanska Banka Ljubljana та Investbanka [3]. Відповідно, щодо держав, які не визнали свої зобов'язання щодо фінансової підтримки банківських установ під час повернення клієнтам депозитних коштів, ЄСПЛ констатував порушення статті 1 Протоколу № 1. Подібні міркування Суд навів також, наприклад, у справі *Suljagić v. Bosnia and Herzegovina* .

Викладене вище дає змогу сформулювати деякі принципи захисту прав споживачів банківських послуг: 1) Замороження, перенаправлення чи інше вилучення коштів особи з її банківського рахунку порушує питання, пов'язані з положеннями статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції. Відтак, будь-яке втручання у цій сфері має бути законним, переслідувати легітимну мету та забезпечувати справедливий баланс приватних та суспільних інтересів; 2) Одним із центральних прав користувача банківської послуги є право на інформацію про стан його рахунку та про можливі загрози для належного функціонування такого рахунку; 3) В окремих випадках держава може нести відповідальність за боргами банківських установ, якщо останні відповідають критеріям, розробленим ЄСПЛ.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 2014 року / База «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

2. *Case of Zolotas v. Greece*, 29 January 2013 / European Court of Human Rights HUDOC. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-116441>

3. *Case of Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the former Yugoslav Republic of Macedonia*, 16 July 2014 / European Court of Human Rights HUDOC. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145575>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Старинський М.В.

*доктор юридичних наук, доцент
професор кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки
Навчально-наукового інституту Сумського державного університету*

За останні 20 років світові фінансові ринки змінилися радикальним чином: вони стали надзвичайно складними, диверсифікованими, ризикованими і надзвичайно технологічними. Безумовно розвиток фінансового сектору сприяє економічному росту держави, він генерує збереження, що в свою чергу трансформуються в інвестиції в її реальний сектор. Це в свою чергу призводить до величезної залученості більшості населення держави, при цьому інколи поза його волею. Це породжує цілий ряд проблем, вирішення яких є надзвичайно важливим завданням для всіх держав, в тому числі і України. Однією з таких надзвичайно складних проблем є захист учасників ринку фінансових послуг.

Для усвідомлення всієї складності ефективного функціонування інституту захисту прав споживачів фінансових послуг визначимось з основними термінами: ринок фінансових послуг та фінансова послуга.

Відповідно до п. 6 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» ринки фінансових послуг це сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг. При цьому зазначена норма до ринків фінансових послуг відносить професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами та інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів. Аналіз даного визначення дає можливість говорити про те, що ринок фінансових послуг законодавець визначив як сфера. Такий підхід є важливим оскільки на сьогодні досить важко окреслити всі параметральні показники місць надання і споживання фінансових послуг. Також даний підхід є досить виправданим в умовах врегулювання відносин, які є надзвичайно мінливими.

Фінансові послуги відповідно до п. 5 ст. 1 законодавець розуміє операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх

осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів. При цьому фінансові активи сприймаються як кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів. Аналізуючи дане визначення ми можемо окреслити коло суб'єктів відносин фінансових послуг та дещо схематично перелік об'єктів фінансових послуг.

До суб'єктів відносин фінансових послуг можна віднести надавачів фінансових послуг, споживачів фінансових послуг, а також фінансових посередників.

Щодо об'єктів фінансових послуг, то варто вказати, формулювання, які використані законодавцем не дають чіткості в критеріях, використовуючи які можна чітко вказати на об'єкти, що чинним законодавством віднесені до об'єктів фінансових послуг. В сучасних умовах використання терміну фінансові активи є надзвичайно широким і таким, що не має чітких змістовних меж.

Все зазначене впливає на ефективність функціонування інституту захисту прав суб'єктів відносин фінансових послуг. Коротко окреслимо основні причини такої ситуації.

Всі фінансові послуги надаються на підставі договору про надання фінансових послуг, що підтверджено ст. 6 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Цей факт дає можливість стверджувати, що в відносинах фінансових послуг існує як мінімум два види диспропорції стану суб'єктів цих відносин, а саме інформаційна диспропорція та договірна диспропорція.

Інформаційна диспропорція об'єктивується в володінні інформацією в достатньому чи недостатньому обсязі. Так споживачі фінансових послуг змушені приймати рішення про отримання фінансової послуги в досить складних інформаційних умовах: вони не зможуть оцінити всі ризики що пов'язані з тою чи іншою фінансовою послугою; вони не завжди взможуть диверсифікувати свої ризики.

Йдучи на відносини з інформаційною диспропорцією споживачі фінансових послуг обґрунтовують своє рішення двома факторами: а) об'єктивними характеристиками фінансової системи (якість захисту клієнтів фінансових організацій, ефективність її застосування, якість фінансового нагляду та інше) та б) суб'єктивними характеристиками індивіда якій вступає в ці відносини (рівень освіти, релігійна приналежність, власне суб'єктивне сприйняття себе по відношенню до оточуючих та інше.)

Договірна диспропорція об'єктивується в тому, що споживачі фінансових послуг можуть взаємодіяти з їх надавачами тільки на їх умовах. Аналіз чинного законодавства України та практики надання фінансових послуг свідчить, що в переважній більшості договори, на підставі яких надаються фінансові послуги є договорами приєднання в розумінні ст. 634 Цивільного кодексу України.

В таких умовах питання захисту споживачів фінансових послуг постає в рамках ліквідації чи принаймні врахування зазначених видів диспропорцій.

Також в сучасних умовах розвитку фінансового сектору виникають питання вирішення яких є досить складним завдання в сити високої технологічності процесу. Зокрема поява «Фінтех» технологій спричинила бум у використанні різних інновацій в тому числі і в сфері фінансових послуг. Проте саме вона стала причиною того, що суб'єктний склад відносин фінансових послуг «розмивається» і досить важко визначити кінцевого як надавача так і споживача фінансових послуг, що в призводить до неможливості ефективно захищати суб'єктів відносин фінансових послуг.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ УЧАСНИКІВ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ

Ткаченко В.М.

*провідний фахівець кафедри міжнародного, європейського права
та цивільно-правових дисциплін,
Навчально-науковий інститут права СумДУ*

Угода про асоціацію між Україною та Європейським союзом передбачає запровадження європейських механізмів регулювання ринку фінансових послуг, зокрема і ринку страхування, в тому числі і пенсійного. Відповідно до статті 133 Угоди про Асоціацію, сторони визнають важливість наближення чинного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Україна забезпечить поступове приведення у відповідність своїх чинних законів та майбутнього законодавства до *acquis* ЄС.

Одним із питань є приведення пенсійного законодавства до стандартів Європейського Союзу в частині захисту прав споживачів послуг недержавних пенсійних фондів.

Вважаємо за необхідне визначити чинний стан регулювання пенсійного страхування в Україні.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів.

Перший рівень - солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (далі - солідарна система), що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку, передбачених цим Законом. Другий рівень - накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (далі - накопичувальна система пенсійного страхування), що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах - суб'єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом. Третій рівень - система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення.

На сьогоднішній день особливої актуальності набувають питання правового регулювання недержавного пенсійного забезпечення та діяльності недержавних пенсійних фондів, особливо в контексті підвищення рівня споживання фінансових послуг, що надаються такими суб'єктами.

За даними представленими на сайті Національної комісії, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг, станом на 31 березня 2020 року адміністраторами недержавних пенсійних фондів укладено 79,6 тис. шт. пенсійних контрактів, що більше на 13,1% (9,2 тис. шт.) порівняно зі станом на 31 березня 2019 року. Структура пенсійних контрактів станом на 31 березня 2020 року : - з вкладниками – фізичними особами – 72,7 тис. шт.; - з вкладниками фізичними особами-підприємцями – 0,1 тис. шт.; - з вкладниками – юридичними особами – 6,8 тис. шт. [4].

Приватні пенсійні інституції мають важливе дуалістичне значення для суспільного розвитку: (1) соціальний вектор – забезпечення економічної безпеки людей старшого покоління (адекватний, доступний, стабільний і надійний пенсійний дохід) на основі вирівнювання рівня споживання протягом життя; (2) інвестиційний вектор – пенсійні фінансові ресурси є джерелом довгострокових інвестицій на фінансових

ринках. Зважаючи на довгостроковий інвестиційний горизонт вкладень, учасники пенсійних програм можуть отримати додатковий інвестиційний дохід за рахунок довгострокової премії за ризик, премії за меншу ліквідність потенційних об'єктів aloкації капіталу, дохід від досягнення обіговими фінансовими інструментами фундаментальної вартості, редукації витрат через незначну частоту ребалансування інвестиційного портфеля [5, С. 126].

Недержавне пенсійне забезпечення в Україні здійснюється на принципах, що закріплені у статті 4 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення». Особливої уваги заслуговують принципи, що визначають основи захисту прав споживачів фінансових послуг недержавних пенсійних фондів: законодавчого визначення умов недержавного пенсійного забезпечення; заінтересованості фізичних осіб у недержавному пенсійному забезпеченні; добровільної участі фізичних осіб у системі недержавного пенсійного забезпечення та вибору виду пенсійної виплати, крім випадків, передбачених зазначеним Законом; рівноправності всіх учасників пенсійного фонду, які беруть участь в одній пенсійній схемі; розмежування та відокремлення активів пенсійного фонду від активів інших суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення та накопичувального пенсійного страхування з метою захисту майнових прав учасників пенсійного фонду та унеможливлення банкрутства пенсійного фонду; визначення розміру пенсійної виплати залежно від суми пенсійних коштів, облікованих на індивідуальному пенсійному рахунку учасника фонду або застрахованої особи; гарантування фізичним особам реалізації прав, наданих їм цим Законом; цільового та ефективного використання пенсійних коштів; державного регулювання розміру тарифів на послуги, що надаються у системі недержавного пенсійного забезпечення; відповідальності суб'єктів системи недержавного пенсійного забезпечення за порушення норм, передбачених зазначеним Законом та іншими нормативно-правовими актами; державного регулювання діяльності з недержавного пенсійного забезпечення та нагляду за його здійсненням.

Вважаємо, що саме ці перелічені принципи впливають на формування механізму захисту прав учасників недержавних пенсійних фондів в Україні. На сьогоднішній день одним із факторів привабливості послуг недержавних пенсійних фондів, як зазначалося раніше, є їх фінансові перспективи для споживачів.

Так, на думку окремих науковців, головною метою системи гарантування збереження і примноження пенсійних накопичень мають бути: – забезпечення реалізації права громадян на обсяг пенсійних

виплат, що відповідає сумі накопичених внесків та інвестиційного доходу від їх інвестування; – забезпечення суб'єктами інвестування дохідності пенсійних накопичень не нижче розміру, який гарантує збереження їхньої купівельної спроможності [6, С. 40].

Приведення пенсійного законодавства України до *acquis* ЄС в частині надання фінансових послуг недержавними пенсійними фондами є частиною глобальної реформи законодавства щодо регулювання ринку фінансових послуг, що повинно відбутись системно.

Власне подальше реформування законодавства України щодо захисту прав учасників недержавних пенсійних фондів потребує більш детального аналізу норм пенсійного законодавства Європейського Союзу у цій сфері та ґрунтовних наукових досліджень, що сприятимуть поглибленому тлумаченню окремих норм та ефективності реформ.

Література:

1. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

2. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.06.2003 № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>

3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>

4. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.03.2020. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_I_kv%202020.pdf

5. Довгань Ж.М., Кравчук І.С. Сучасні тренди розвитку приватних пенсійних інституцій в Європейському Союзі. Економічний аналіз 27.4 (2017): 124-132. DOI: <http://dx.doi.org/10.35774/econa2017.04.124>

6. Кириленко О. П., Козак Г. І. Захист пенсійних накопичень у контексті інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів. Фінанси України. 2012. № 2. С. 38-49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2012_2_5

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Якубська Д.В.

студентка факультету № 2

*Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького юридичного інституту МВС України*

Сфера послуг приваблива для суб'єктів підприємницької діяльності, оскільки дозволяє в деяких випадках отримувати прибутки без значного стартового капіталу (наприклад, надання консультаційних послуг). Послуга є важливою категорією економічної науки, і з'ясування її економічної природи потрібне для господарської сфери.

У класичному економічному розумінні послуга розглядалася як особлива споживча вартість праці, що надає послуги не як річ, а як діяльність [1, с. 413]. Також в економічному розумінні послугу визначають і як специфічний [2, с. 7], особливий [3] різновид товару, який має мінову вартість і ряд інших характеристик, які відрізняють послуги від матеріальних товарів [4, с. 977]. Як бачимо, погляди окремих вчених містять протиріччя. Так, послуги відносять до різновидів товару. Проте при цьому їх відділяють від товару матеріального [5, с. 24-25].

Досліджуючи правове регулювання ринків фінансових послуг, необхідно підкреслити, що відносини між суб'єктами на ринках фінансових послуг мають різноплановий характер, одна їх частина є предметом фінансово-правового регулювання, інша – предметом цивільно-правового та господарсько-правового регулювання. А розглядаючи відносини на ринках фінансових послуг у частині їх охоплення сферою господарсько-правового регулювання, необхідно зазначити про вплив норм господарського права, що значною мірою пов'язано зі здійсненням фінансової діяльності суб'єктами господарювання [6, с. 148].

Основна частина фінансової діяльності суб'єктів господарювання охоплюється поняттям фінансових послуг. Поняття фінансової діяльності суб'єктів господарювання можна визначити, виходячи з положень ч. 2 ст. 333 ГК України, яка включає грошове та інше фінансове посередництво, страхування, а також допоміжну діяльність у сфері фінансів і страхування. Вказані види фінансової діяльності суб'єктів господарювання загалом підпадають під ознаки фінансових послуг, як вони визначені у ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги і ринок фінансових послуг в Україні»: фінансовими послугами вважаються операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [7].

Отже, фінансову діяльність суб'єктів господарювання можна визначити як складову господарської діяльності з приводу використання належного суб'єктові господарювання або чужого майна, що

відображає рух грошової форми вартості в товарно-грошових операціях і спрямовано на одержання певного фінансового результату.

Положення ст. 333 ГК України дозволяють додатково віднести до сфери фінансової діяльності будь-які види відносин у сфері фінансових послуг, обороту коштів, ціноутворення, грошових зобов'язань та інвестування, бухгалтерського обліку і звітності.

Положення ГК України розвиваються в законах України «Про банки і банківську діяльність», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про страхування», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «Про обіг векселів в Україні», «Про фінансовий лізинг» та інші закони, зокрема в ЦК України. Необхідно зауважити, що чинне законодавство України, зокрема Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», містить виключний перелік фінансових послуг, розділених на 15 груп.

Отже, надання фінансових послуг, не включених до зазначеного переліку, забороняється. Відмінність між фінансовими операціями суб'єктів господарювання, що здійснюються в звичайному режимі, і фінансовими послугами, що вимагають спеціальних дозволів, можна побачити на прикладі співвідношення договору про відступлення права вимоги (ст.ст. 512-519 ЦК України) і договору факторингу (ст.ст. 1077-1086 ЦК України). Якщо перший означає угоду про звичайну заміну кредитора в зобов'язанні, то другий – фінансування під відступлення права грошової вимоги. Тобто факторинг передбачає набуття фінансовою установою права вимоги за плату, тоді як звичайна заміна кредитора в зобов'язанні має суто організаційний характер, здійснюючись не з метою отримання прибутку, а з метою оптимізації взаємних розрахунків суб'єктів господарювання.

Література:

1. Маркс К. Теории прибавочной стоимости: IV том Капитала / К. Маркс, Ф. Энгельс. Соч., 2-е изд. Т. 26. Ч. 2. 658 с.
2. Ткаченко Л. Маркетинг послуг: підручник / Л. Ткаченко. К.: Центр навч. літ-ри, 2003. 192 с.
3. Мельник А. Міжнародна торгівля послугами і створення глобального ринку послуг. Вісник Тернопільської академії народного господарства. 2003. № 8-1. С. 94–102.
4. Шульга Р. Р. Категорія "торгівля послугами": сутність та проблеми застосування у господарському законодавстві України. Форум права. 2010. № 4. С. 976–981. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10sppgzuz.pdf>

5. Деревянко Б. В. Адміністративно-правове регулювання надання послуг у сфері освіти: монографія; МВС України, Донецький юридичний інститут. Донецьк: Видавничий дім "Кальміус", 2012. 528 с.

6. Латковська Т.А. Проблеми правового регулювання ринків фінансових послуг в умовах глобалізації. Фінансове право у XXI сторіччі: здобутки та перспективи: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (4-7 жовтня 2011 р.). Ч. II. / НДІ фінансового права. К.: Алерта, 2011. С. 148–151. URL: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/148267/148-151.pdf?sequence=1>

7. Хозяйственный кодекс Украины: Научно-практический комментарий. Под общ. ред. А.Г. Бобковой. Х.: ФЛ-П Вапнярчук Н.Н., 2008. 1296 с.

ПІСЛЯМОВА

Проект 619998-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE «Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг» («European standards for protection of rights of consumers of financial services») в рамках напрямку Модуль Жана Моне програми Erasmus+ реалізується у Сумському державному університеті за підтримки Виконавчого агентства ЄС з освіти, аудіовізуальних засобів та культури з 2020 року.

З огляду на активний розвиток ринку фінансових послуг в Україні, появу нових видів та врахування принципу верховенства права та європейських цінностей, підготовка висококваліфікованих спеціалістів у галузі правового захисту прав споживачів фінансових послуг є нагальною потребою сьогодення.

Основними цілями проєкту 619998-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE «Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг» є:

- підготовка висококваліфікованих спеціалістів, орієнтованих на ЄС, які зможуть ефективно організовувати правовий супровід захисту споживачів фінансових послуг відповідно до норм національного законодавства та з урахуванням стандартів ЄС у цій галузі;
- розповсюдження інформації про європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг шляхом співпраці з регіональними ЗМІ, стимулювання інтересу широкої громадськості до реформ, що відбуваються у фінансовому секторі країни, та полегшення їх розуміння;
- надання студентам, випускникам, організаціям громадянського суспільства та широкій громадськості знань про законодавство Європейського Союзу щодо правового регулювання захисту споживачів фінансових послуг та заохочення їх застосовувати свої знання до національної практики;
- сприяння інноваціям у навчанні та дослідженнях, включаючи розробку відкритих онлайн-курсів та використання змішаних засобів навчання.

Науково-практичний круглий стіл на тему: «Законодавство України про фінансові послуги: питання адаптації до права Європейського Союзу», що відбувся 15 січня 2021 року на базі Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету є одним із заходів в рамках реалізації проєкту та покликаний сприяти розвитку знань

про Європейський Союз, про європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг та обміну досвідом між дослідниками європейської інтеграції.

До обговорення проблем функціонування ринку фінансових послуг в Україні та ЄС долучилися науковці, фахівці та студенти з різних університетів України: Київського політехнічного університету імені Ігоря Сікорського, Національного авіаційного університету, Криворізького навчально-наукового інституту Донецького юридичного інституту МВС України, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та інших. Основна увага була приділена аналізу національного та європейського досвіду захисту прав споживачів фінансових послуг в окремих сферах та адаптації українського законодавства щодо регулювання ринків фінансових послуг до європейських стандартів.

Оргкомітет Науково-практичного круглого столу «Законодавство України про фінансові послуги: питання адаптації до права Європейського Союзу» висловлює щирі вдячність Українській асоціації викладачів і дослідників європейської інтеграції, Асоціації юридичних клінік України за участь в організації заходу, поширення інформаційних матеріалів про проєкт «Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг»; всім учасникам за цікаві змістовні доповіді та плідні дискусії.

**Голова Оргкомітету,
координаторка проєкту «Європейські стандарти захисту
прав споживачів фінансових послуг»
Ольга Швагер**

Наукове видання

**ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО ФІНАНСОВІ
ПОСЛУГИ: ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ ДО ПРАВА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Матеріали
науково-практичного круглого столу
15 січня 2021 року

Відповідальний за випуск О. А. Швагер

Комп'ютерне верстання М. В. Плотнікова

Матеріали друкуються в авторській редакції.
Організаційний комітет не несе відповідальності за точність наведе-
них фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та
інших відомостей, не завжди розділяє позицію авторів.